

Štyridsať rokov časopisu Sociológia^{1,2}

Robert Klobucký³

Sociologický ústav SAV, Bratislava

Forty Years of Journal Sociológia/Slovak Sociological Review. This study provides an analysis of the texts that have been published in journal Sociológia/Slovak Sociological Review and have formed its character. It takes a predominantly descriptive approach and aims to summarize the main historiographical facts that were related to the journal. The analytical part of this study consists mainly of an overview of themes and citations of articles that have been published during the four decades of its existence.

There have been two milestones in the history of the journal: the onset of post-1968 „normalization“, reflected in the review since 1971, and democratization after 1989, manifested in the following year. The study is divided into four parts, each dealing with one of the four decades. Promising beginnings were superseded by scientific communism during the „normalization“ period. Indications of change, connected with a critique of ideological and regime-serving sociology, came in the late 1980s and were followed soon after by the major break in 1989. The change of regime brought about not only the disappearance of Marxism but also did away with some of the most frequently researched topics of the former period. The new millennium has brought along the reflections on globalisation and the emergence of new, non-traditional themes.

Sociológia 2009, Vol. 41 (No. 1: 52-82)

Key words: history of Slovak sociology; journal Sociológia; normalization; scientific communism; democratization.

Úvod

Časopis Sociológia je už štyridsať rokov inštitucionálnym pilierom slovenskej sociológie. Jeho obsah do značnej miery vytváral a stále vytvára identitu slovenskej sociológie, je jej najvýznamnejším a v súčasnosti i jediným periodikom s poslaním šíriť vedecké poznanie. I preto je každá analýza vývinu časopisu zároveň tak trochu i analýzou vývinu celej slovenskej sociológie. Je faktom, že už bolo napísaných niekoľko textov, ktoré sa komplexne venovali histórii slovenskej sociológie v druhej polovici 20. storočia⁴, ale špeciálne na históriu časopisu Sociológia sa nezamerl ani jeden z nich. Tento text si nekladie za úlohu charakterizovať celkový vývin slovenskej sociológie za posledných štyridsať rokov, ale zameriava sa predovšetkým na publikované texty, ktoré utvárali podobu časopisu. Jeho metamorfózy odrážali i diskontinuity v celej slovenskej sociológii. Pohľad na časopis bude teda prevažne deskriptívny s ambíciou zosumarizovať tak štúdie, ktoré mi z môjho subjektívneho pohľadu

¹ Tento text je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/4705/07 Slovenská sociológia v období komunistického režimu.

² Za cenné pripomienky k tomuto textu ďakujem Vladimírovi Krivému, Soni Szomolányi a Ľudovítovi Turčanovi.

³ Korešpondencia: Mgr. Robert Klobucký, PhD., Sociologický ústav SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: robert.klobucky@savba.sk

⁴ Napríklad: Pašiak, J., Macháček, L., 1998, Turčan, Ľ., 2000, Kusá, Z., Búzik, B., Turčan, Ľ., Klobucký, R., 2002., Turčan, Ľ., Laiferová, E., 2002, Búzik, B., Laiferová, E., 2003.

pripadajú zaujímavé ako i historiografické fakty, ktoré časopis ovplyvňovali. Ako sa ukázalo, zmeny v redakčnej rade a v redakcii časopisu pravidelne odrážali i zmeny v jeho charaktere a štruktúre. História časopisu je preto výrazne personifikovaná, čo naznačuje i osobnú zodpovednosť jednotlivcov za presadzované zmeny a vývinové trendy. Analytickú časť zastupuje predovšetkým prehľad jeho tematického zamerania v jednotlivých dekádach, kde som sa tiež snažil upozorniť na najvýznamnejších autorov jednotlivých problémových okruhov či na monotematické čísla. Mimoriadne dôležitou súčasťou textu sú odkazy na už vykonané citačné, obsahové či teoretické analýzy iných autorov.

Časopis možno za uplynulé obdobie charakterizovať dvoma výraznými diskontinuitnými predelmi: prvým bol nástup normalizácie – v časopise v roku 1971 a druhým demokratizácia nadväzujúca na pád komunistického režimu v roku 1989, ktorá sa v časopise prejavila v nasledujúcom roku. Štúdia je štruktúrovaná do štyroch desaťročí, ktorých charakteristiky v skratke vyjadrujú vývin, akým časopis za uplynulé obdobie prešiel. Sľubný začiatok vystriedala normalizácia vedeckým komunizmom. Vedecký komunizmus, jedna z troch hlavných súčastí marxizmu-leninizmu⁵, ktorého obsahom bola v praxi najmä ideológia komunistickej strany, bol súčasťou časopisu takmer dvadsať rokov a výrazne tak ovplyvnil nielen obsah normalizačnej Sociológie, ale i samotnú identitu sociológie na Slovensku, ktorá sa mu najmä v 70. rokoch obsahovo, bohužiaľ, veľmi často úspešne približovala. Náznaky zmeny nehybnosti, spojené s kritikou ideologizujúcej a režimu prisluhujúcej sociológie, prišli v druhej polovici 80. rokov; po zmene režimu a demokratizácii nasledovala druhá zásadná diskontinuita, keď začiatkom 90. rokov zmizol zo stránok časopisu nielen marxizmus, ale i niektoré najfrekventovanejšie témy, ktoré Sociológia rozvíjala v predchádzajúcich dvadsiatich rokoch. Nové tisícročie je v časopise charakterizované jeho globalizáciou, ako i objavením sa niektorých netradičných tém.

Časopis Sociológia vznikol dva roky predtým, ako som sa narodil. Ak som sa pokúsil rekonštruovať jeho históriu iba z archívnych prameňov (a predovšetkým z jeho stránok), bude to história toho, kto to nezažil. Výhodou takéhoto pohľadu zvonka je istá nestrannosť a s ňou spojené uľahčenie analýzy, pretože nie som osobne zainteresovaný v jednotlivých vzťahoch a udalostiach. Nevýhodou je však neznalosť neformálnych vzťahov a udalostí, ktoré sa odohrali mimo oficiálnych záznamov, spôsobov ovplyvňovania činnosti redakcie pred rokom 1989 zo strany politickej moci. Tieto „mäkké dáta“ zostávajú zatiaľ len v pamäti zainteresovaných a ich prehodnotenie a zdokumentovanie nás ešte len čaká.

⁵ Ďalšími boli marxistická filozofia a politická ekonómia.

Prvá dekáda (1969 – 1978). Normalizácia vedeckým komunizmom

Časopis Sociológia začal vychádzať v roku 1969 ako štvrťročník (štyri čísla do roka) a niesol podtitul *Časopis Sociologického ústavu SAV*. Prvým šéfredaktorom bol Andrej Sirácky, jeho zástupcom Ján Pašiak, výkonným redaktorom Vladimír Holina. Už zloženie tohto prvého vedenia časopisu personifikovalo vnútorný konflikt slovenskej sociológie koncom 60. rokov 20. storočia. Tento konflikt sa odohrával medzi „sociológmi“ ideologicky bezpodmienečne konformne orientovanými k režimu (málokto z nich mal sociologické vzdelanie a mnohí sa podieľali na stalinistickej likvidácii sociológie na začiatku 50. rokov) a nastupujúcou generáciou sociológov, ktorí vyštudovali v uvoľnenejších 60. rokoch, prípadne ešte stihli absolvovať niekoľko semestrov povojnového sociologického seminára u Antona Štefánka (Ján Pašiak)⁶. Už v úvodníku prvého čísla pod názvom *Náš program* sa Andrej Sirácky (Sirácky 1969a) vyslovil za „ideologický moment“ v sociológii a považoval likvidáciu sociológie po roku 1948 (ktorej bol aktívnym protagonistom) za potrebnú: „...bolo nevyhnutné prerušiť – aspoň dočasne – líniu, ktorá rozvoj sociologickej myšlienky zaťažila buržoáznou stranickosťou, ideológiou, apologetikou“. (s. 4) Takáto priama obhajoba stalinistickej likvidácie sociológie od jej vykonávateľa azda neprekvapí, ale je v rozpore s hodnotením Jána Pašiaka (Pašiak 1969), ktorý sa tiež v úvodnom čísle zaoberal históriou sociológie v uplynulej dekáde a konštatoval, že prerušenie kontinuity vplývalo na rozvoj sociológie negatívne a celkovo: „Sociológia na Slovensku v minulosti nemala priaznivé podmienky pre svoj vývin.“ (s. 10) Rozdiel v hodnotení vývoja sociológie, daný predovšetkým mierou konformnosti voči politickému režimu, predznamenal ďalší vývoj slovenskej sociológie na 20 rokov, keď k režimu konformní a mocensky privilegovaní sociológovia často rozhodovali o sociologickom bytí či nebytí svojich menej poslušných kolegov. Sociológia sa na dlhé obdobie stala nedemokratickou vedou, v ktorej bol akademický úspech či neúspech určovaný ideologickými doktrínami, politicky nominovanými komisiami či obyčajnými ľudskými intrigami. Čas však ukázal, že rozdiel v kvalite textov sociológov, ktorí namiesto sociológie vykonávali ideologickú prácu pre režim, a sociológov s autonómnym myslením, je nespochybniteľný. Málokto sa dnes pustí do tortúry čítania ideologických úvodníkov či pseudoteoretických štúdií Ladislava Szántóa, Jozefa Hrabinu, Juraja Zvaru či Andreja Siráckeho, naopak, texty Alexandra Hirnera, Jána Pašiaka či Dilbar Alijevovej z tohto obdobia (prvá polovica 70. rokov 20. storočia) sú i dnes sociologicky zaujímavé.

V prvom čísle časopisu sú okrem už spomínaného úvodníka i štyri štúdie venované histórii slovenskej sociológie či jej reflexii, čo sa dá hodnotiť i ako

⁶ Tomuto rozdeleniu sa vymyká napr. Róbert Roško: nevyštudoval sociológiu, bol ideologicky orientovaný, ale nebol konformný, bol tvorivý a rešpektoval právo iných na odlišný názor.

(znovu) vytváranie identity disciplíny. V celom ročníku takmer absentovali ideologické texty, skôr bol venovaný riešeniu vecných problémov (predovšetkým reflexie vývoja sociológie a jej jednotlivých odvetví, ale napríklad aj problematike urbanizmu, fluktuácie, školy a mládeže, rodiny, demografie či socializácii). Okrem úvodníka je tu zaujímavý i ďalší text Andreja Siráckeho (Sirácky 1969b), kde hodnotí obrodný proces takto: „Žili sme až do polovice roku 1968 v ilúzii, že sa nám otvára *neohraničený* priestor pre rozvoj socialistickej demokracie. Neuvedomili sme si, že neexistuje na tejto planéte – nevnímajúc z toho ani supervelmoci – nijaké spoločensko-politické *absolútne manévrovacie pole*, v ktorom by sa mohli riešiť problémy úplne autonómne, suverénne, bez ohľadu na väzby a súvislosti.“ (s. 299-300, kurzíva A. S.) V texte Sirácky ešte hodnotí pokus o „socializmus s ľudskou tvárou“ pozitívne, ale zároveň už nastoľuje normalizačný diskurz zneužitia obrodného procesu protisocialistickými silami.

Zmenu atmosféry naznačuje už druhý ročník časopisu (1970), ktorý začína ideologickým textom Andreja Siráckeho Lenin a revolučná teória spoločnosti (Sirácky 1970) a v čísle tri sú až štyri štúdie z uskutočneného seminára O teoretickom odkaze Lenina pre sociológiu, ktorého cieľom okrem iného bolo podrobiť kritike rôzne, predovšetkým „subjektivistické“ smery v súčasnej sociológii. V druhom čísle druhého ročníka časopisu je zaujímavá štúdia Alexandra Hirnera (Hirner 1970) K systematickej orientácii v sociológii, ktorá predznamenáva ďalšiu orientáciu tohto významného slovenského sociológa na problematiku využitia teórie systémov v sociológii. Zaujímavým textom je tiež štúdia Róberta Roška (1970), v ktorej sa pracuje s údajmi z neskôr v rámci normalizácie ostro napádaného výskumu sociálnej stratifikácie Pavla Machonina. Je však pre dobu príznačné, že Roško síce ešte mohol na tento výskum odkazovať, ale už iba ako na „výskum z roku 1967“, teda bez uvedenia jeho názvu alebo mena hlavného autora. Machoninov výskum a publikácia Československá spoločnosť, ktorá bola ešte 28. 10. 1969 odmenená cenou Karlovej univerzity v Prahe, sa neskôr v rámci normalizácie stala priam emblematicky zavrhaným príkladom „revizionizmu“, „pozitivismu“ a „buržoáznej úchylky“. (Soňa Szomolányi uvádza, že sa tento výskum stal „...odstrašujúcou dominantou, záporným referenčným bodom...“. (Szomolányi 1990: 380))

Normalizácia sa v časopise naplno presadila až v roku 1971 (toto mierne oneskorenie je vysvetliteľné vtedajšou, na dnešné pomery pomerne dlhou výrobnou lehotou časopisu – v poznámke na konci prvého čísla z r. 1969 je uvedené, že uzávierka bola začiatkom roka 1968!). Sociológia získala podtitul Časopis pre otázky sociológie a vedeckého komunizmu a zmenila sa redakčná

rada – dosadení boli do nej miesto sociológov vedeckí komunisti⁷. Zástupcom šéfredaktora sa stal normalizátor Jozef Hrabina (ktorý už v septembri 1970 vystriedal Jána Pašiaka na poste riaditeľa Sociologického ústavu SAV), výkonným redaktorom Teodor Ollík (ktorého v roku 1972 vystriedal Ladislav Macháček). Ročník začína anonymným Slovom redakcie, kde sa zdôvodňuje dosadenie vedeckých komunistov do redakčnej rady namiesto sociológov potrebou angažovanosti sociológie, ktorá je súčasťou marxizmu-leninizmu, v duchu línie a pod vedením KSČ. Na stránkach časopisu sa začali objavovať i štúdie, ktoré nemali so sociológiou nič spoločné. Patrili do oblasti tzv. „vedeckého komunizmu“, ktorý sa z dnešného pohľadu rozhodne nedá označiť ako vedecká disciplína. Jeho azda najvýstižnejšiu charakteristiku podal na stránkach časopisu o 15 rokov neskôr jeho apologetik Juraj Zvara (Zvara 1986: 380): „...vedecký komunizmus je sociálnopolitická teória strany“. V nasledujúcich rokoch bola časopisu na nohu pripnutá železná guľa vedeckého komunizmu, čo v praxi znamenalo množstvo prázdnych ideologických textov, ktoré nemali s vedou, sociológiou, ale ani so samotnou realitou nič spoločné. Časopis sa stal nekritickým a poslušným hlásateľom politiky a ideológie komunistickej strany. V praxi sa táto normalizácia vedeckým komunizmom prejavila už v prvom čísle ročníka 1971, kde boli tri ideologické texty venované 50. výročiu KSČ (autori: Ladislav Szántó, Jozef Hrabina, Ján Pleva a Jozef Dzugas). Podobne i v druhom čísle boli publikované dva texty k 50. výročiu KSČ (Juraj Zvara, Jozef Hrabina), dva texty venované odkazu klasikov marxizmu-leninizmu, štúdia sovietskeho autora o sociológii a ideológii a štúdia venovaná sovietskej sociológii. V podobnom duchu to pokračuje i v treťom čísle (50. výročie KSČ – dva texty: Sirácky, Hrabina) i v štvrtom čísle (dva texty: Pavel Paška, Jozef Hrabina).

Soňa Szomolányi v svojom texte o histórii Sociologického ústavu nazvala obdobie normalizácie „sterilizáciou“ sociológie (Szomolányi 1990: 378) a táto diskontinuita podľa nej spôsobila i neplodnosť, dogmatizmus a netvorivosť sociológie. Dôležitou charakteristikou je i jej zámerná ideologizácia, ktorá mala slúžiť predovšetkým na propagandistické a nekritické hlásanie ideologických postulátov komunistickej strany. Sociológia sa v tomto období ešte výraznejšie neprepracovala ani k svojim sociotechnickým funkciám: neslúžila režimu ako empirická veda, ktorá dokáže upozorniť na rozličné spoločenské problémy, ale obmedzovala sa na pseudoteoretické, dogmatické a ideologické traktáty, ktoré pritakali politickému vývoju.

Tak napríklad štvrtý ročník časopisu začína (anonymným) textom Miesto a úlohy spoločenských vied po XIV. zjazde KSČ. Spoločenské vedy podľa tohto textu „umožňujú spoločenským triedam, skupinám a jednotlivcom

⁷ V. Bejda, J. Dzugas, J. Kvasnička, O. Mošner, J. Pleva, K. Slivka, J. Zvara.

poznávať spoločnosť, jej ciele a ideály a aktivizujú ich do boja za nové víťazstvá v budovaní socialistickej spoločnosti“ (s. 3) Pre ďalší vývoj slovenskej sociológie bolo dôležité i citované prehlásenie zo stretnutia českých a slovenských sociológov z 8. – 10. novembra 1971, kde sa konštatuje, že existujú dve sociológie: pozitivistická, ktorá slúži buržoázii, a marxistická, ktorá slúži záujmom robotníckej triedy a spoločenskému pokroku. Sociológia nemôže byť ideovo neutrálna, marxistický sociológ musí byť maximálne zaangažovaný za tie ciele a úlohy, ktoré postuluje KSČ. Marxistická sociológia musí vychádzať z dialektického a historického materializmu. Treba dôsledne uplatňovať triedny prístup, z analýz sociálnotriednej štruktúry musí byť zrejmé, že sú písané z pozícií robotníckej triedy a nie z pozícií pozitivistického pozorovania či „nezaujateho“ intelektuála.

V časopise sa tiež zaviedla rubrika Boj proti revizionizmu a buržoáznej sociológii, v ktorej sa uverejňovali texty predovšetkým sovietskych autorov. Pri tejto rubrike však treba upozorniť i na zaujímavé texty Dilbar Alijevovej, ktorá už v tomto období publikovala zasvätené a kvalitné analýzy vývoja predovšetkým americkej sociológie. Rubrika Z odkazu klasikov zasa slúžila na publikovanie textov o klasikoch marxizmu-leninizmu. Množili sa úvodníky politicko-ideologickej povahy (napr. 50. výročie vzniku ZSSR alebo XXIV. zjazd KSSZ a metodologické problémy vedeckého komunizmu), ktoré sa stali stálou súčasťou časopisu. Začiatkom 70. rokov sa časopis výberom tém, ale i autorov výrazne soviemizoval a až na niektoré malé výnimky sa uzavrel pred svetovou sociológiou.

Časopis začal v roku 1972 vychádzať ako dvojmesačník (šesť čísel do roka), pričom pravidelne bolo jedno celé číslo venované iba problematike vedeckého komunizmu. Sociológia získala nového normalizačného šéfredaktora Jozefa Hrabinu.

Hneď v úvodnom texte piateho ročníka Jozef Hrabina (Hrabina, J., 1973) objasnil svoju líniu vedenia časopisu, keď konštatoval: „Hlavne v šesťdesiatych rokoch sa v ČSSR čoraz viac prejavovalo poklonkovanie pred západnou sociológiou.“ (s. 5) Kritizoval tiež pozitivismus, ktorý: „...zdôrazňuje fakty iba preto, že vo vývoji spoločnosti je rozhodujúci faktor „veda“, a nie ideológia ani svetonázor, ani triednosť a straníckosť.....“ (s. 6) To podľa Hrabinu treba napraviť a proti pozitivismu treba bojovať hlbším spojením sociológie s filozofiou a predovšetkým s historickým materializmom a vedeckým komunizmom.

Ku koncu roka 1973 sa v číslach päť a šesť už objavujú štúdie, ktoré predznamenávajú nasledujúce obdobie charakterizované rozvojom sociotechniky (text o sociálnej kontrole a texty o sociálnom plánovaní).

V roku 1974 sa začali častejšie objavovať monotematické čísla (prvé číslo ročníka je venované problematike socialistickeho družstevníctva, piate číslo zase medzinárodnému roku ženy a uvedené je vedeckou (sic) štúdiou

vtedajšieho ministra práce a sociálnych vecí Dezidera Krocsányho). V čísle štyri A. Hirner, V. Krivý a J. Schenk uverejnili svoju heuristicky zaujímavú štúdiu o sociálnej kontrole v podniku. (Hirner – Krivý – Schenk 1974) Záverečné číslo ročníka obsahuje úvodník z materiálu predsedníctva ÚV KSČ Vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied, ktorý znova upozorňuje na „krízový vývoj“ a „revizionizmus“ v spoločenských vedách.⁸

Siedmy ročník začína tam, kde šiesty skončil – pri už spomínanom texte ÚV KSČ. Zaujímavým príspevkom k rozvíjajúcej sa sociológii sídiel bol text Lubomíra Falt'ana o vplyve lokalizácie priemyslu na formovanie sídelnej siete. (Falt'an 1975) Heuristicky svieža je i dnes štúdia Alexandra Hirnera (Hirner 1975) o identifikácii sociálnych javov. V tomto roku (1975) sa tiež zmenil vydavateľ, pretože zanikol samostatný Sociologický ústav a zlúčil sa do novovytvoreného Ústavu filozofie a sociológie SAV (nový vydavateľ časopisu), ktorého šéfom sa stal vtedy už 74 ročný Andrej Sirácky.

V roku 1976 vyšlo monotematické číslo dva, venované problematike urbanizácie, kde je podnetným textom štúdia Jána Pašiaka (Pašiak 1976), ale za povšimnutie stoja i texty Jána Zemka či Lubomíra Falt'ana. Dilbar Alijevová (Alijevová 1976) zasa priblížila vývoj etnometodologickej koncepcie v súčasnej americkej sociológii. Vysokú frekvenciu textov venovaných sociológii mládeže v časopise umocňuje monotematické číslo päť. Ako plodný autor sa už od začiatku 70. rokov v tejto problematike ukázal predovšetkým Ladislav Macháček. Výraznejšie sa začala tiež presadzovať problematika tzv. „socialistického spôsobu života“ (monotematické číslo šesť).

V nasledujúcom roku (1977) v čísle tri vystriedal na poste hlavného redaktora Hrabinu Vlastislav Bauch, ale časopis svoj normalizačný étos nijako výraznejšie nezmenil.⁹ Ročník obsahuje monotematické čísla venované sociológii práce, sociológii kultúry a záverečné číslo je venované výročiu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie.

V roku 1978 boli za zástupcov hlavného redaktora menovaní I. Hutira (vedecký komunizmus) a R. Roško (sociológia). Posledné číslo desiateho ročníka časopisu obsahuje bilančný text Andreja Siráckeho. (Sirácky 1978) Sirácky v ňom hrdo priznáva: „Redakcia vychádzala vo svojej práci z úloh, ktoré pre spoločenské vedy a osobitne pre sociológiu vyplývali zo straníckych materiálov a dokumentov...“ (s. 465) „Celá aktivita redakcie a spolupracovníkov časopisu smerovala k tomu, aby po krízových rokoch (1968 – 1969) nové

⁸ V šiestom ročníku časopisu sa tiež redakcia, pravdepodobne kvôli dlhým výrobným lehotám, dopustila mierneho faux pas. V úvode druhého čísla uverejnila oslavný text, že akademik Ladislav Szántó sa dožíva 80. rokov a v štvrtom čísle. uverejnila jeho nekrológ (s tou istou fotografiou) s tým, že zomrel týždeň pred svojimi 80. narodeninami.

⁹ Toto konštatovanie azda môže spôsobiť mierne pozdvihnutie obočia pamätníkov. Podľa ich rozprávania Bauch nebol takým sprofanovaným normalizátorom ako Hrabina, v samotnom časopise však striedanie šéfredaktorov veľké zmeny neprineslo, azda okrem častejšieho publikovania textov významných a režimom odsúvaných českých sociológov (pozri poznámku č. 12).

vedenie strany na čele s G. Husákom malo v časopise Sociológia „teoretické zázemie“ v oblasti riešenia praktických problémov rozvinutej socialistickej spoločnosti.“ (s. 466)

V prvých desiatich ročníkoch časopisu boli najpočetnejšie štúdie venované problematike stratifikácie, tried a mobility (24 štúdií). Štúdie sa však okrem už spomínaného Roškovho textu s údajmi z Machoninovho výskumu nezaoberajú empiriou, ale väčšinou sa len snažia deklarovať vernosť marxisticko-leninským dogmám v tejto oblasti a dali by sa situovať skôr do oblasti „vedeckého komunizmu“ ako do sociológie. Frekventovanosť tejto témy na stránkach časopisu bola zapríčinená i tým, že Sociologický ústav SAV bol v rokoch 1971 – 1975 koordinujúcim pracoviskom pre výskumnú úlohu o sociálnej štruktúre ČSSR. Druhou najpočetnejšou kategóriou sú štúdie z oblasti sociológie mládeže (22), nasledujú témy sociológie družstevníctva a poľnohospodárstva (20). Ďalšie poradie: sociologická teória (19), sociológia sídiel (11), sociológia rodiny (11), sociológia práce (11), sociológia politiky a vedecký komunizmus (11), metodológia (10), spôsob života (9), sociálne plánovanie a sociálny rozvoj (7 štúdií prevažne ku koncu obdobia), história slovenskej sociológie (7 štúdií výhradne v prvých dvoch ročníkoch)¹⁰.

Významnejšími autormi v tomto období boli (v abecednom poradí): Dilbar Alijevová (americká sociológia, pozri napr. Alijevová 1976), Vlastislav Bauch a Gejza Blaas (poľnohospodárstvo, družstevníctvo, pozri napr. Bauch 1974; Blaas 1974), Alexander Hirner (rôzne témy – napr. história sociológie, sociabilita, metodológia, pozri napr. Hirner 1970; Hirner – Krivý – Schenk 1974), Jozef Hrabina, Andrej Sirácky (ideologické texty, vedecký komunizmus, pozri napr. Sirácky 1970; Hrabina 1973), Jolana Jančovičová (sociológia rodiny, ženy, pozri napr. Jančovičová 1973), Ladislav Macháček (sociológia mládeže, pozri napr. Macháček 1974), Teodor Ollík (história slovenskej sociológie, pozri napr. Ollík 1970), Ján Pašiak, Ján Zemko (sociológia sídiel, pozri napr. Pašiak 1976; Zemko 1976), Ján Pichňa (sociológia podniku, pozri napr. Pichňa 1970), Katarína Podoláková (spôsob života, pozri napr. Podoláková 1970), Róbert Roško (sociálna štruktúra, inteligencia, pozri napr. Roško 1972), Alojz Ritomský (metodológia, pozri napr. Ritomský – Bunčák 1972), František Tašký (robotnícka trieda, pozri napr. Tašký 1974) a Juraj Zvara (národ, národnosti, ale i ideologické texty, vedecký komunizmus, pozri napr. Zvara 1976). Najvýznamnejšími komunistickými ideológmi a normalizátormi na stránkach časopisu boli už spomínaní Jozef Hrabina, Andrej Sirácky,

¹⁰ Analýza bola vykonaná výhradne zo štúdií, texty uverejnené v iných rubrikách sa nebrali do úvahy. To vysvetľuje pomerne nízky počet textov zo sociológie politiky a vedeckého komunizmu. Predmetom textov v tejto heterogénnej kategórii bola politika a s ňou spojená ideológia a veľa takýchto textov bolo publikovaných v úvodníkoch a v rubrikách ako Z odkazu klasikov či Boj proti revizionizmu a buržoáznej ideológii.

Juraj Zvara, ale i Jozef Dzugas alebo Ján Pleva (pozri napr. Pleva – Dzugas 1971).

Pre doplnenie obrazu o prvých desiatich rokoch časopisu Sociológia možno použiť i citačnú analýzu všetkých slovenských autorov štúdií v časopise za obdobie rokov 1969 – 1988, ktorú vykonal Ivan Dianiška. (Dianiška 1989) Normalizačná diskontinuita sa odráža i vo výsledkoch tejto analýzy: zatiaľ čo v prvých dvoch ročníkoch kolísal podiel odkazov na diela amerických autorov okolo jednej tretiny (26 a 35%), nasledoval prudký pokles, ktorý sa ustálil na úrovni približne 0 – 8% podielu na počte všetkých citovaných prác. Odkazy na diela sovietskych autorov stúpajú z nuly v roku 1969 až na takmer 17% v roku 1972 a ďalej oscilujú medzi 7 – 19%. Odkazy na diela slovenských autorov majú mierne vzostupný trend a pohybujú sa v intervale 7 – 24%, odkazy na českých sociológov majú vyrovnanú tendenciu okolo 10% (v prvých dvoch ročníkoch majú najvyšší podiel). Podobne odkazy na práce poľských sociológov majú najvyšší podiel v prvých dvoch ročníkoch a neskôr klesajú. Odkazy na práce sociológov z iných krajín boli v prvom desaťročí časopisu skôr marginálne.

Pri vzájomnom porovnaní vývinu odkazov na marxistickú a nemarxistickú sociologickú produkciu sa tiež ukazuje odlišnosť prvých dvoch ročníkov, kde boli odkazy na nemarxistickú sociologickú produkciu početnejšie a tvorili až 40% podiel a od tretieho ročníka prichádza ich prudký pokles až na približne 10% úroveň. Odkazy na marxistické sociologické práce majú, naopak, stúpajúcu tendenciu a tvoria okolo 50% citácií¹¹.

Druhá dekáda (1979 – 1988). Stagnácia a náznaky zmeny

Začiatok druhej dekády časopisu pokračoval v nezmenenej normalizačnej realite. Takmer každé číslo obsahovalo politický úvodník, ktorý bol venovaný rozličným výročiam uctievaným režimom či dokumentom prijatým komunistickou stranou. Spravidla posledné číslo v roku bolo venované štúdiám z oblasti vedeckého komunizmu.

Stále frekventovanou témou bola problematika mládeže, ktorej bolo venované monotematické prvé číslo v roku 1979 a deťom zasa úvodné číslo v roku 1980. V tomto roku je v treťom čísle zaujímavá štúdia Miloslava

¹¹ Citačnú mozaiku časopisu v prvej dekáde dotvárajú odkazy na nesociologické práce: odkazy na klasikov marxizmu-leninizmu, ktoré oscilovali medzi 5 – 16% celkového podielu či na stránke dokumenty (v prvých dvoch rokoch žiadne, neskôr 1-9%). Citovanosť nesociologickej spoločenskovednej literatúry mala podobný priebeh ako citovanosť sociologickej produkcie: po počiatočnom vyrovnanom stave sa výrazne presadila marxistická spoločenskovedná literatúra (okolo 80%) oproti nemarxistickej (väčšinou pod 10%).

Petruska o C. W. Millsovi¹². Návratom k ideologizovaniu je monotematické číslo päť venované robotníckej triede.

Naopak, pomerne zaujímavé bolo monotematické prvé číslo v roku 1981, ktoré bolo venované komplexnej problematike Bratislavy (životné prostredie, ekonomický rozvoj, sociálna a triedna štruktúra, migrácia pracovných síl, vysokoškooláci, robotnícka trieda a pod.) Politické úkolovanie sociológie je zrejme z úvodníka tretieho čísla, ktorý hovorí o úlohách marxisticko-leninskej sociológie po 15. zjazde KSČ. Sú to: skúmanie sociálnej štruktúry, zblížovanie tried a sociálnych skupín, utváranie socialistického vedomia, formovanie socialistického spôsobu života a sociálne zmeny. Číslo štyri obsahuje dve zaujímavé štúdie: Alijevovej prehľadový text o súčasnej radikálnej západnej sociológii (Alijevová 1981) a metodologickú štúdiu Juraja Schenka venovanú problematike kauzálneho modelovania. (Schenk 1981) Posledné číslo ročníka je tradične venované vedeckému komunizmu.

V treťom čísle v roku 1982 sú tri „štúdie“ (bez akýchkoľvek odkazov na literatúru), ktoré sa venujú aktuálnemu stavu a úlohám sociológie. Viac ako o analýzu tu však ide znova o vyjadrenie vernosti vládnucej moci, dve štúdie sú rámcované úlohami vyplývajúcimi zo zjazdu KSČ. Číslo obsahuje i list účastníkov zjazdu československých sociológov Ústrednému výboru KSČ, ktorý je deklaráciou lojality: „...vážíme si podmienky, ktoré máme“. V štvrtom čísle tohto ročníka sú, naopak, hodnotné štúdie venované rôznym smerom v svetovej sociológii (J. Schenk (Schenk 1982) – metodologický pozitivizmus v americkej sociológii, S. Szomolányi (Szomolányi 1982) – súčasné modifikácie štruktúrneho funkcionalizmu a D. Alijevová (Alijevová 1982) – fenomenológia v sociológii).

V pätnástom ročníku (rok 1983) zašlo poklonkovanie komunistickému režimu na stránkach časopisu Sociológia ešte ďalej. V prvom čísle je úvodník k 70. narodeninám G. Husáka a v treťom zasa k jubileu Jozefa Lenárta. Číslo dva bolo venované dielu K. Marxa, bola zavedená i nová rubrika Na pomoc štúdiu vedeckého komunizmu. Vo funkcii zástupcu šéfredaktora pre vedecký komunizmus nahradil I. Hutiru K. Slivka. Medzi zaujímavejšie texty patrí štúdia Ján Stenu (Stena 1983), ktorý kritizoval a modifikoval pôvodnú koncepciu sociálnej kontroly, tak ako ju spracoval kolektív (i s jeho účasťou) pod vedením A. Hirnera. (Pozri napr. Hirner – Krivý – Schenk 1974) Alexander Hirner na túto kritiku reagoval iba vo svojom samizdatovom (súkromne publikovanom) Sociologickom zápisníku, čo je však po jeho skúsenostiach s režimom (bol v politickom procese v 50. rokoch odsúdený a vo väzení strávil takmer osem rokov), s postavením „ideologicky nespoľahlivého“

¹² Zaujímavou skutočnosťou dotvárajúcou obraz časopisu Sociológia bolo na konci 70. a začiatku 80. rokov publikovanie textov významných českých sociológov v nemilosti režimu. Ide okrem už spomínanej štúdie Miloslava Petruska (Petruska 1980) tiež o texty Josefa Alana (Alan 1977), Michala Illnera, (Illner 1978), či Iva Možného (Možný 1984).

sociológa a skutočnosti, že Ján Stena bol v tom čase pracovníkom Vysokej školy politickej ÚV KSČ, pochopiteľné.

V roku 1984 mal časopis Sociológia dve monotematické čísla: číslo dva venované poľnohospodárstvu a číslo päť venované rodine. Toto číslo obsahuje i zaujímavú štúdiu Iva Možného Muž v rodině a v práci. (Možný 1984) V ideologickej štúdií Miesto a úlohy sociologických časopisov v súčasnom ideologickom zápase Vladimír Cirbes obhajoval ideologické funkcie vedeckých časopisov takto: „...sociológia je povolaná prispievať k tomu, aby čoraz širšie a hlbšie odhaľovala tie hybné sily socializmu..., ktoré môžu zabrániť svetovej vojne...“ (Cirbes 1984: 299) Zaujímavá bola beseda za okrúhlym stolom redakcie Sociológia v súčasnom ideologickom boji, kde vo svojom vystúpení D. Alijevová analyzovala vývoj slovenskej sociológie pomocou modelu N. Mullinsa, zameraného na komunikačné väzby, ktoré vznikajú medzi sociológmi. Kritizovala tiež nedostatočné inštitucionálne zázemie, ktoré by pomohlo systematicky sa venovať „kritike“ súčasnej buržoáznej sociológie. Soňa Szomolányi zasa písala o možnostiach využívať štruktúrny funkcionalizmus a funkcionálnu analýzu v podmienkach socialistickej sociológie.

V nasledujúcom ročníku stojí za zmienku prvé číslo, ktoré bolo opäť venované vývoju slovenskej sociológie a obsahovalo tri štúdie: o Sociologickom ústave SAV, o katedre sociológie a o Slovenskej sociologickej spoločnosti. V mapovaní súčasnej svetovej sociológie pokračovala Dilbar Alijevová textom Podoby interakcionistickej sociológie. (Alijevová 1985)

V roku 1986 bol v druhom čísle v rubrike diskusia publikovaný text R. Roška K teórii zblížovania robotníckej triedy a inteligencie. (Roško 1986) Zaviedol v ňom kontroverzný pojem antiburžoáznej triednej kolektivity, ktorý využil pri explanácii zblížovania robotníckej triedy a inteligencie. Text bol na svoju dobu škandalóznym predovšetkým svojou pojmovou a teoretickou inováciou dlhé roky nehybných kánonov marxizmu-leninizmu. Vytýkalo sa mu (i v nasledujúcich stanoviskách recenzentov, ktoré boli za textom zverejnené, čo naznačovalo jeho kontroverznosť) najmä to, „že chce inteligenciu prepašovať tam, kde sociálne nepatrí“. Povšimnutiahodné bolo i číslo päť, venované „kritike“ buržoáznej sociológie, s kvalitnými textami (Alijevová (Alijevová 1986) – marxizácia americkej sociológie, Szomolányi (Szomolányi 1986) – teoretický pluralizmus, Schenk (Schenk 1986) – synergetické modelovanie). V rubrike Rozhľadby boli tematizované i sociologické koncepcie Bourdieua a Habermasa.

V roku 1987 sa začínajú objavovať pojmy ako „prestavba“ či „stratégia urýchlenia“, ale v pomerne sterilnom kontexte a bez významnejšej zmeny normalizačného étosu. Piate číslo bolo venované štúdiám sovietskych sociológov,

ktorí sa už v tomto období mohli vyjadrovať slobodnejšie ako ich slovenskí kolegovia.

V roku 1988 vymizli politické úvodníky a začínali sa objavovať k režimu kritické a nekonformné názory. Zora Bútorová a Ivan Dianiška (Bútorová – Dianiška 1988) písali o samoregulácii vedeckého spoločenstva, pričom text bol namierený proti dovtedajšej praxi politického usmerňovania vedy. Ďalším príkladom môže byť polemický príspevok Pavla Friča, Fedora Gála a Ivana Dianišku (Frič – Gál – Dianiška 1988), ktorý vznikol na základe analýzy textov v časopise *Sociológia* a kritizoval nedostatočné skúmanie aktuálnych spoločenských problémov. Text tiež obsahoval výzvu k participatívnemu skúmaniu spoločnosti, teda k permanentnému dialógu všetkých zainteresovaných, spojeného s demokratizáciou, komplementaritou, toleranciou a spoločenskou kontrolou sociológie. Text bol uvedený v rubrike *Diskusia* i s kritickými (ale vo svojej podstate vecnými) poznámkami oponentov (Roško, Woleková). Soňa Szomolányi (Szomolányi 1988) rozšírila predchádzajúcu kritiku i na spoločenský kontext fungovania sociológie. „...od sociológie sa požaduje, aby ... plnila primárne nie poznávaciu, ale vulgárne ideologickú funkciu“. (s. 311) Text obsahuje dôslednú analýzu stavu a vývoja slovenskej sociológie s kritikou normalizačných pomerov. Kritiku dopĺňa podobnými argumentmi i Vladimír Krivý (Krivý 1988), ktorý kritizuje „snaživo-lojálny“ (s. 421) prístup sociológov k riadiacim článkom. Navrhuje väčšiu autonómiu sociológie a „obnovenie jej kultúrnych a historických koreňov“ a „obnoviť spojenie so svetovou sociológiou“. (s. 423) Uvoľnenie je však v predrevolučnom období ešte veľmi výrazné – zásadný text S. Szomolányi o histórii SÚ SAV bol do redakcie doručený 3. 12. 1988, ale ani po obsiahlom posudzovaní a stanoviskách desiatich ľudí (na tieto skutočnosti upozorňuje J. Pašiak v poznámke k zverejnenej štúdiu z roku 1990) text pred revolúciou redakcia neuverejnila.

Najfrekvencovanejšími témami v druhej dekáde časopisu boli neprekvapivo vedecký komunizmus a sociológia politiky (tieto dve kategórie sa, bohužiaľ, dajú v tomto období len ťažko odlíšiť) s 21 publikovanými štúdiami. Nasleduje oblasť sociálnej stratifikácie tried a mobility (17 štúdií), spôsob života (13), sociálne plánovanie a sociálny rozvoj (12). Na ďalšom mieste sa prekvapujúco umiestnili texty venované svetovej sociológii (klasici, teórie, kritiky, vývin) (11 textov), čo naznačuje isté otváranie sa časopisu. Nasledujú: sociológia mládeže (10), sociológia poľnohospodárstva (8), sociológia rodiny (8), sociologická teória (8) a sociológia práce (7).

Autorské zázemie časopisu sa v tomto období rozšírilo o nastupujúcu generáciu sociológov ako Soňa Szomolányi (pozri napr. Szomolányi 1986), Juraj Schenk (pozri napr. Schenk 1986), Vladimír Krivý (pozri napr. Krivý 1984), Fedor Gál, Pavol Frič (pozri napr. Gál – Frič 1987) či už spomínaný Ivan Dianiška. Táto nová generácia sa (spolu s D. Alijevovou) zaslúžila

o udržiavanie kontaktov so svetovou sociológiou a ku koncu obdobia sa svojou kritikou konformistickej sociológie, ale i samotného nedemokratického režimu najvýraznejšou mierou pričínala o zmenu atmosféry normalizačnej nehybnosti na stránkach časopisu.

Podľa už spomínanej citačnej analýzy Ivana Dianišku (Dianiška 1989) nenastalo v odkazoch slovenských autorov štúdií v tejto dekáde oproti predchádzajúcemu obdobiu veľa zmien. Niektoré nové tendencie však možno pripísať i tejto dekáde. Zvyšoval sa podiel odkazov na slovenskú sociologickú produkciu, podiel odkazov na sovietskú sociologickú produkciu ku konci dekády postupne klesal. Podiel odkazov na marxistickú sociologickú produkciu ešte stúpol (v roku 1982 až takmer 60% všetkých odkazov, podiel odkazov na nemarxistickú sociologickú produkciu bol v tomto roku iba šokujúcich 1,2%, teda dva odkazy v celom ročníku).

Z citačnej analýzy Ivan Dianiška vyvodzuje tri základné charakteristiky slovenskej sociológie v prvých dvoch dekádach časopisu (1969 – 1988): politicky motivovaný konjunkturalizmus, myšlienkový izolacionizmus a vývinová diskontinuita.

Konjunkturalizmus sa prejavil napríklad v prudkom poklese odkazov na amerických sociológov po prvých dvoch ročníkoch a naopak vzostupom citovanosti sovietskych sociológov. Rôzne stranické materiály a dokumenty boli tiež citovanejšie vždy v období zjazdov komunistickej strany. Dianiška z toho vyvodzuje: „Ideologický boj ako sekundárny prvok vedeckej práce ..., hypertrofoval na fakticky určujúcu funkciu sociológie. Súčasne sa stal ideologický moment rozhodujúcim kritériom orientácie na poznatkové zdroje.“ (s. 9) Tu je však otázne, či by túto Dianiškovu charakteristiku nebolo treba rozšíriť i o konformizmus. Zatiaľ čo konjunkturalizmus evokuje prospechárstvo, konformizmus, ktorý bol režimom priamo vynucovaný, predstavuje pasívne podriadenie sa, v prípade slovenskej sociológie ide o konformistické akceptovanie vhodných a nevhodných tém či autorov, ktoré však bolo základnou podmienkou publikovania či samotného pôsobenia v nej.

S konjunkturalizmom súvisí i ďalšia charakteristika – izolacionizmus. Slovenská sociológia sa v tomto období uzatvárala pred svetovou sociológiou. Podiel citovaných marxistických a ostatných sociologických prác bol v druhej polovici osemdesiatych rokov približne 8 : 1. Navyše z charakteru publikovaných štúdií je zrejmé, že odkazy na nemarxistickú sociologickú produkciu boli predovšetkým v prehľadových textoch, ktoré síce často kvalitne informovali o najnovších vývinových trendoch v svetovej sociológii, ale tieto poznatky, teórie či koncepty sa len minimálne využívali v samotnej sociologickej praxi, teda vo výskumoch či v ich tvorivom rozvíjaní.

Vývinová diskontinuita sa dá charakterizovať dvoma spôsobmi. Prvým je diskontinuita v rámci samotného časopisu – prvé dva ročníky sa od tých

d'alších zreteľne odlišujú svojou orientáciou na svetovú sociológiu a menšou ideologickosťou. Druhá diskontinuita sa týka vývinu celej sociologickej disciplíny. Na stránkach časopisu je totiž iba minimum odkazov na slovenskú či českú sociológiu pred roka 1948 (opäť s výnimkou prvých dvoch ročníkov).

Azda najdôležitejšou charakteristikou tohto obdobia je však myšlienková a poznávací sterilita slovenskej sociológie. Iba minimum výskumov pred roka 1989 sa dá i v súčasnosti použiť na hlbšiu analýzu vtedajšej spoločnosti a takmer žiadne teoretické štúdie (okrem už spomínanej výnimky prehľadových textov venovaných svetovej sociológii) nie sú z dnešného hľadiska inšpiratívne či vôbec sociologicky relevantné. Soňa Szomolányi (Szomolányi 1990: 378-380), ktorá termín „sterilizácia“ použila v súvislosti s normalizáciou v slovenskej sociológii, pripojila i ďalšie charakteristiky tohto stavu: strach, konformita, priemernosť, neobjavnosť a netolerantnosť. Nedobrá stav slovenskej sociológie bol zapríčinený predovšetkým mimovednými faktormi – pôsobením komunistického režimu. Sociológovia sa veľmi často v takýchto neslobodných podmienkach museli rozhodovať pod tlakom, pod hrozbou sankcií a dozorom.

Ďalšou charakteristikou prvých dvoch dekád časopisu je i akési rozdelenie sociológie na empirickú a teoretickú. Teoretické texty boli veľmi často poznačené ideológiou a chýbajúcou reflexiou reality, empirickým výskumom zasa chýbalo konzistentnejšie teoretické zázemie. Soňa Szomolányi (Szomolányi 1988) upozornila na skutočnosť, že týmto stavom najviac utrpela akademická sociológia: „Absencia konfrontácie s konkrétnou skutočnosťou ju stále viac vzdalovala od reálneho sveta a zároveň jej dovolila pohodlne sa zabývať vo svete svojich konštrukcií.“ (s. 314) Ján Sopóci (Sopóci 1997) zasa konštatoval, že najväčšia časť slovenských sociológov sa v období 60. až 80. rokov zaobišla bez výraznejšej teoreticko-metodologickej orientácie. Prevažná časť sociológov sa vo svojich prácach uspokojovala s formálnym prihlásením sa k marxizmu bez nejakých ambícií rozvíjať teóriu. Treba však ešte dodať, že v prvej dekáde tohto obdobia bolo empirických výskumov na stránkach časopisu pomerne málo kvôli normalizačnej kritike „empiricizmu“ a menovite Machoninovho výskumu sociálnej stratifikácie.

V prvých dvadsiatich rokoch časopisu tiež absentoval výraznejší vnútrovedný dialóg, ktorý by produktívnym spôsobom posúval kvalitu disciplíny vyššie. Na stránkach časopisu sa objavilo minimum vedeckých sporov či diskusií. Je však otázne, či by v paranooidno-dogmatickom normalizačnom režime mohol vôbec byť nejaký vedecký sociologický spor publikovaný (ak pod sporom myslíme kritickú diskusiu a nie jednostranné odsúdenie bez reálnej možnosti reakcie).

Ďalšou charakteristikou je kampanovitosť objavovania sa niektorých tém, ktoré sa na istý čas stali frekventovanými a neskôr takmer úplne vymizli

(napríklad sociálny rozvoj a sociálne prognózovanie, vedecko-technická revolúcia či socialistická osobnosť). Tieto témy boli často do vedy implantované zo stranických dokumentov či zjazdov a sociológovia ich rozvíjaním v podstate plnili mocenské zadanie.

Tretia dekáda (1989 – 1998). Prelomenie izolácie a porevolučné hľadanie identity

Prvé číslo v roku 1989 otvára príhovor šéfredaktora V. Baucha k 20. výročiu časopisu. Tento text je však bez čo i len náznaku revolučného étosu či kritiky predchádzajúceho vývoja. Číslo tiež obsahuje besedu za okrúhlym stolom redakcie k sociológii a prestavbe – najrevolučnejšie tu bolo vystúpenie P. Friča, ktorý zopakoval kritické body analýzy S. Szomolányi. V treťom čísle boli v rubrike Diskusia publikované dva texty kritické k režimu: Vladimíra Krivého (Krivý 1989) a Soni Szomolányi (Szomolányi 1989). Vladimír Krivý presadzoval myšlienku „...emancipovať občiansku spoločnosť od rozbujeľného štátu“ (s. 348) a Soňa Szomolányi zasa tematizovala význam malých skupín, ktoré majú odvahu prekračovať „zlé“ spoločenské pravidlá a normy – tzv. „ostrovčeky pozitívnej deviácie“ (termín Martina Bútoru) pre sociálnu zmenu.

V úvodnom čísle v roku 1990 bol publikovaný retrospektívny text J. Pašiaka o sociológii sídiel. (Pašiak 1990), ktorý akceptovaním predtým v časopise neželaného autora naznačil zmenu. Táto zmena však ešte neprišla v čísle dva, ktoré bolo monotematické – venované sociológii medicíny a zdravia. Pád komunistického režimu iniciovaný novembrom 1989 sa naplno prejavil v čísle tri, keď sa zmenil šéfredaktor – Vlastislava Baucha vystriedal dovtedy odsúvaný sociológ Ján Pašiak, Ladislav Macháček zostal výkonným redaktorom. Bola tiež zásadne rekonštruovaná redakčná rada, z ktorej odišli vedeckí komunisti a normalizátori. Časopis od ročníka 1990 niesol podtitul „časopis pre otázky sociológie“. Pochopiteľne z neho vypadol vedecký komunizmus a vydavateľom sa stal obnovený Sociologický ústav SAV.

Číslo tri v roku 1990 je akýmsi novým začiatkom časopisu Sociológia a je celé venované retrospektíve: zjazdu slovenských sociológov, ako i protestným listom slovenských sociológov komunistickej moci. V úvodníku písal R. Roško o 2. zjazde slovenských sociológov a revolúcii. Sociológovia sa už na tomto zjazde v septembri 1989 postavili proti vládnucej moci či už svojou podporou disidentov alebo i otvaraním dovtedy tabuizovaných tém a rehabilitovaním dovtedy tabuizovaných autorov. Z jednotlivých problémových okruhov z konferencie, uverejnených v tomto čísle, je azda najrevolučnejší a najnekonformnejší príspevok Zory Bútorovej, venovaný reflexii slovenskej sociológie. Je tu uverejnený i predrevolučný výskum o osobnostiach v slovenskej sociológii, kde slovenskí sociológovia (140 respondentov) za najväčšiu odbornú autoritu pokladali jednoznačne a s výrazným náskokom A. Hirnera.

Z tohto výskumu vyplynulo, že časopis Sociológia by mal prekonať uzavretosť voči zahraničnej sociológii, mal by byť pluralitnejší, mal by iniciovať verejnú i odbornú diskusiu, mal by sa viac venovať aktuálnym spoločenským problémom, mal by zrekonštruovať svoju redakčnú radu a zabezpečiť väčšiu prehľadnosť redakčnej práce. Bol tu tiež konečne publikovaný text S. Szomolányi o histórii SÚ SAV (Szomolányi 1990) i s predrevolučnými recenznými posudkami (zamietavými V. Cirbesa a J. Hrabinu a kladnými J. Pašiaka a Z. Bútorovej). V čísle päť (kde je úvodný text od významného amerického filozofa Michaela Novaka o ekonomických predpokladoch demokracie) sa potom listami jednotlivých členov redakčnej rady vysvetľujú kontexty a okolnosti predrevolučného neuverejnenia štúdie S. Szomolányi. Zaviedli sa tiež nové rubriky: Retrospektíva – v nej sú uverejnené texty z minulosti, ktoré nemohli byť publikované (napr. Pašiakov výskum z augusta 1968) a Okienko do svetovej sociológie (s príspevkami Ivety Radičovej). Číslo šesť bolo venované sociológii práce.

V roku 1991 bol vydavateľom časopisu Sociologický ústav SAV spolu so Slovenskou sociologickou spoločnosťou pri SAV. Poradcami redakcie sa stali zahraniční sociológovia z Japonska, Talianska, Rakúska, USA a Veľkej Británie. Začalo sa uverejňovať Anglické zrkadlo – pomerne rozsiahle abstrakty nielen zo štúdií, akýsi konspekt časopisu v angličtine. Objavila sa tiež nová významná téma slovenskej sociológie – občianska spoločnosť, ktorej je venovaná štúdia Jána Stenu. (Stena 1991) Novú rubriku Z dejín sociologického myslenia otvárajú texty venované prvému slovenskému profesorovi sociológie – Antonovi Štefánkovi. Číslo štyri, ktoré je venované svetovej sociológii, obsahuje text D. Alijevovej o trendoch v sociológii, štúdiu Jonathana Turnera prevzatú z amerického časopisu a pôvodný text Alaina Touraina o zrode postkomunistických spoločností – podobnej téme sa v čísle päť-šesť venuje Bronislaw Misztal.

Od roku 1992 bol vydavateľom časopisu znova iba SÚ SAV a redakčná rada sa zúžila na päť členov. Na aktuálny spoločenský problém Sociológia reagovala monotematickým číslom 1-2, venovaným sociológii národa a nacionalizmu. Celý ročník obsahoval monotematické čísla (č. 3 – sociológia armády, č. 4 – občianska spoločnosť (štúdie Stena, Roško), č. 5 sociológia sídiel, č. 6 rodina) a sponzorom čísla bol vždy iný subjekt (napr. Federálne ministerstvo obrany, Centrum sociálnych štúdií, jednotlivé tímy grantov na SÚ SAV), čo naznačovalo finančné problémy časopisu.

Rok 1993 bol venovaný predovšetkým dvom témam: metodológii (č. 1 a č. 6, ktoré bolo zamerané predovšetkým na kvalitatívne metódy a špecifickejšie na biografickú metódu) a spoločenskej transformácii Slovenska (č. 4-5 so sledovanými dimenziami: sociokultúrne orientácie, politické elity, sociopriestorová orientácia, regionalizmus, lokálna územná samospráva, sociálna štruktúra,

podnikavosť a ekonomická reforma a etnické menšiny). S transformáciou súvisí i problematika občianskej spoločnosti, tematizovaná v čísle tri, ktoré obsahuje i polemiku B. Búzika s J. Stenom o chápaní roly občana.

V roku 1994 začal byť časopis sledovaný v Institute for Scientific Information (ISI) v databáze Social Sciences Citation Index (SSCI), čo postavilo publikovanie v časopise z hľadiska scientometrických údajov na vyššiu úroveň. Rok 1994 tiež prináša Machoninovu komparáciu českej a slovenskej spoločnosti, ktorá konštatuje, že sú tu rozdiely v postojoch, názoroch, hodnotách, ako i v ekonomickej a sociálnej štruktúre, a teda rozdelenie spoločného štátu bolo logické. Na text reagoval Robert Roško, ktorý upozornil, že treba sledovať i oblasť politiky, ktorá bola pri rozdelení dôležitá. Ročník obsahoval i dve monotematické čísla (č. 1-2 – Anton Štefánek a jeho nepublikované texty – autori Turčan – Pašiak, č. 5-6 – etnicita). Číslo tri obsahuje prevzatú štúdiu Michela Maffesoliho o postmodernej socialite a štúdiu D. Alijevovej (Alijevová 1994) o zbežvýznamňovaní ľudského života ako generačnom probléme.

V roku 1995 sa od čísla tri zmenil hlavný redaktor – Jána Pašiaka vystriedal Ladislav Macháček a výkonnou redaktorkou (i pre anglické čísla) sa stala Zuzana Kusá. Transformáciou, jej globálnymi a lokálnymi aspektami a sociálnou politikou sa zaoberalo číslo 1-2. Číslo tri bolo venované tridsiatemu výročiu založenia Sociologického ústavu a reflexiám vývoja sociológie na Slovensku. V štvrtom čísle bola publikovaná diskusia a kritické príspevky k štúdiu Jána Stenu (Stena 1994) s hypotézou o reziduálnej skupine v slovenskej politike (kritika R. Roška, ktorý navrhol prepracovanie hypotézy a Z. Kusej, ktorá odmietla hypotézu). Vyšlo tiež mimoriadne anglické číslo 7-8 s tematikou demokracie, občianskej spoločnosti, ekonomiky a sociálnej politiky.

Rok 1996 priniesol okrem monotematických čísel (transformácia a modernizácia, demokracia, sociálna politika) i besedu o treťom sektore a občianskej spoločnosti. V tomto roku vyšlo šesť čísel Sociológie a dve čísla anglického časopisu – Slovak sociological review, ktorý bol koncipovaný ako samostatné periodikum s tou istou redakčnou radou ako Sociológia. Na poste výkonného redaktora pre slovenské čísla nahradil Zuzanu Kusú Milan Zeman.

V roku 1997 sa formát časopisu ustálil z hľadiska periodicity do dnešnej podoby: čísla tri a šesť sú anglické s názvom Slovak sociological review, čísla jeden, dva, štyri a päť slovenské. Od šiesteho čísla je Sociológia evidovaná v databáze ISI Current Contents, čo jej prinieslo ďalšie scientometrické benefity. V piatom čísle boli publikované dve štúdie o demografických trendoch na Slovensku s odlišnými závermi: konzervatívci Jozef Matulník a Karol Pastor považovali pokles pôrodnosti za deviáciu a významný problém, naopak, liberáli Peter Gurán a Jarmila Filadelfiová odmietali pokles pôrodnosti

spôsobený odkladaním pôrodov označiť za problém. Nešlo tu však o bezprostrednú polemiku, ale skôr o dva diametrálne odlišné názory v dvoch štúdiách uverejnených vedľa seba.

Prvé číslo v roku 1998 prinieslo reflexiu vývoja slovenskej sociológie (texty Szomolányi, Petruska a Pašiaka s Macháčkom) a takisto pomerne rozsiahly materiál o finančných ťažkostiach časopisu po krátení dotácie. Číslo dva bolo venované kresťanskej sociológii a sociológii náboženstva (štúdie: Kvasničková – Laiferová – Turčan). Výkonnou redaktorkou pre slovenské čísla bola menovaná Valentína Harmadyová.

Zmena po roku 1989 sa premietla i do najfrekvencovanejších tém štúdií v časopise. Najviac štúdií (20) bolo v období 1989 – 1998 z oblasti sociológie politiky. Novou témou bola občianska spoločnosť, občianstvo a demokracia, o ktorých bolo 16 štúdií. Stabilne vysokú početnosť – 15 štúdií si uchovala sociológia sídiel. Ďalšou novou témou bola transformácia a modernizácia spoločnosti (15 štúdií). Nasledujú: sociológia rodiny (9), sociológia mládeže (9), sociologická teória (8), svetová sociológia (8), metodológia (7) a sociológia zdravia a medicíny (7).

Citačná analýza Zuzany Kusej (Kusá 1996) z obdobia rokov 1991 – 1995, ktorá metodologicky nadväzovala na Dianiškovu analýzu, ukázala významný obrat k západnej sociológii. V sledovanom období mali západní sociologickí autori približne polovičný podiel na všetkých citáciách, pričom do roku 1989 to bolo iba do 10%. Významne tiež pokleslo odkazovanie na politické a ideologické texty. Zuzana Kusá z týchto údajov vyvodzuje, že Dianiškom identifikovaný izolacionizmus a politický konjunkturalizmus už pre slovenskú sociológiu v prvej polovici 90. rokov neplatí. Otvorenie sa slovenskej sociológie Kusá analyzovala i autorstvom v časopise, kde v sledovanom období malo približne 30% štúdií iných autorov ako slovenských sociológov (iných slovenských spoločenských vedcov bolo 9%, západných autorov 7% a východoeurópskych autorov 15%). Kusá však upozorňuje i na to, že v sledovanom období bola iba jedna štúdia napísaná v spoluautorstve domácich a zahraničných sociológov a žiadny západný autor sa v štúdiu uverejnenej v Sociológii neodvoláva na práce slovenských sociológov. Zdá sa, že skôr ako o komunikácii slovenskej a svetovej sociológie možno hovoriť o jednostrannom prijímaní podnetov. (s. 38)¹³ To napokon podčiarkuje i systematické publikovanie takých štúdií zahraničných autorov, ktoré už vyšli v renomovaných zahraničných časopi-

¹³ Ďalšia rovina analýzy bola zameraná na početnosť odkazov (šokujúce zistenie, že až štvrtina štúdií bola bez akýchkoľvek odkazov na práce iných sociológov), ako i na citácie slovenských sociológov na práce iných slovenských sociológov. Tu je v sledovaní badať postupný mierny pokles (zo 65% v roku 1991 na 52% v roku 1995) štúdií domácich sociologických autorov bez odkazov na práce iných slovenských sociológov. Ďalším zistením je necitovanie prác z obdobia pred rokom 1989 a skutočnosť, že okruh produktívnych slovenských sociológov je pomerne malý – v sledovanom období bolo iba 55 slovenských autorov štúdií a navyše 11 najproduktívnejších autorov (viac ako 5 štúdií) napísalo takmer polovicu všetkých publikovaných slovenských štúdií.

soch. Na jednej strane to v období pred rozšírením internetu a teda obmedzeného prístupu k zahraničnej sociologickej literatúre možno chápať i ako otváranie sa svetovej sociológii a popularizáciu prác významných svetových autorov, na druhej strane však z dnešného pohľadu publikovanie už raz publikovaných štúdií prispieva k provinčnému dojmu z časopisu. Otváranie sa časopisu však možno rámcovať i postupným zavádzaním anglických čísel, ktoré, ako sa neskôr v spojení s internetizáciou ukázalo, sprístupnili časopis i medzinárodnej verejnosti.

Najvýznamnejšími autormi v období celej tretej dekády časopisu boli (v abecednom poradí): Dilbar Alijevová (sociologická teória, pozri napr. Alijevová 1991), Ján Bunčák (sociálna štruktúra, transformácia, pozri napr. Bunčák – Harmadyová 1993), Monika Čambáliková (tripartita, občianstvo, pozri napr. Čambáliková 1998), Peter Gajdoš, Ľubomír Falťan, Ján Pašiak (sociológia sídiel, lokálna demokracia, pozri napr. Pašiak 1990; Falťan – Gajdoš – Pašiak 1995; Gajdoš 1995), Vladimír Krivý (sociológia politiky, voličské správanie, pozri napr. Krivý 1996), Zuzana Kusá (identita, kvalitatívne metódy, pozri napr. Kusá – Valentšíková 1996), Ladislav Macháček (mládež, občianstvo, pozri napr. Macháček 1998), Robert Roško (občianstvo, pozri napr. Roško 1993), Ján Sopóci (sociologická teória, pozri napr. Sopóci 1998) a Ján Stena. (Občianstvo, sociológia politiky, pozri napr. Stena 1991)

Zmena režimu v roku 1989 spôsobila v časopise Sociológia ďalšiu diskontinuitu, tentoraz však v prospech vedy, z ktorej zmizli komunistickí ideológovia a vedeckí komunisti. Naopak, sociológovia, ktorí predtým nemohli kvôli nepriazni režimu naplno vykonávať svoju profesiu, začali znova pôsobiť i na stránkach časopisu Sociológia (Ján Pašiak, Ľubomír Falťan, Zdeněk Šťastný a v druhej polovici 90. rokov i Peter Ondrejkovič). Nenastala však žiadna mohutná dekomunizácia, pretože pred rokom 1989 nebola v sociológii významná nekomunistická a nemarxistická alternatíva. (Búzik – Laiferová 2003) Slovenskí sociológovia sa nedelili na členov a nečlenov komunistickej strany, ale skôr podľa miery konformnosti k režimu.

Je však až udivujúce, že po totalitnej hegemonii marxizmu sa v období rokov 1990 – 1995 v časopise neobjavil ani jeden text rámcovaný marxistickou perspektívou alebo obhajujúci princípy marxistickej ideológie. (Pozri Feglová et al., 1995) Podľa Bohumila Búzika (Búzik 1997) existujú tieto dve vysvetlenia náhleho odmlčania sa marxizmu: 1. autori pred rokom 1989 marxizmus používali iba z taktických dôvodov – ako nevyhnutnú rekvizitu sociologického publikovania, 2. niektorí autori mali ľahostajný vzťah k akejkoľvek teórii. Ďalším vysvetlením je generačná zmena v slovenskej sociológii (Kusá – Búzik – Turčan – Klobucký 2002) alebo nepoužiteľnosť marxistickej paradigmy na sociologické sledovanie transformácie spoločnosti po roku 1989. Tak napríklad dvaja významní slovenskí sociológovia Robert

Roško a Ján Stena, ktorí sa v predchádzajúcom období ako jedni z mála snažili marxistickú teóriu v sociológii rozvíjať nedogmatickým a inšpiratívnym spôsobom, sa po roku 1989 začali venovať problematike občianstva a občianskej spoločnosti a ich práce ostali bez výraznejších marxistických vplyvov.

Práve občianstvo a občianska spoločnosť boli spolu s problematikou transformácie a modernizácie novými hlavnými témami v časopise. Tieto témy, ktoré sa snažili zachytiť významné spoločenské zmeny, sa v slovenskej sociológii objavili už pred rokom 1989, a to predovšetkým v textoch oponujúcich režimu. Po revolúcii sa stali dominantnou časťou slovenskej sociológie. Neskôr však boli texty o transformácii a modernizácii spoločnosti z 90. rokov kritizované kvôli tomu, že sa málo sledovali nielen sociálne základy transformácie, ale i vo všeobecnosti „neistoty, patológie, napätia alebo krízy,“ ktoré produkuje modernizácia (Búzík 2005: 11) a tiež, že „nedostatok diskusie a fakt, že texty sa zaoberali predovšetkým prekážkami transformácie, nie jej nositeľmi... podporili naturalizáciu transformácie k predstave „historickej nevyhnutnosti““ (Kusá – Búzík – Turčan – Klobucký 2002: 525) Bohumil Búzík (Búzík 2005) kritizoval i nedostatočné teoretické vymedzenie a nedostatočné odvolávanie sa na relevantné zahraničné texty pri používaní týchto nových pojmov a konceptov v slovenskej sociológii.

Výrazne ustúpila téma sociálnej štruktúry, ktorá bola v predchádzajúcich dvadsiatich rokoch v časopise najfrekvencovanejšou. Na nedostatočnú pozornosť, ktorú slovenská sociológia venuje problémom triednej a sociálnej štruktúry, upozornil Bohumil Búzík (Búzík 2007), ktorý konštatoval, že nielenže po roku 1989 takmer vymizlo skúmanie triednej štruktúry¹⁴, ale nediskutovalo sa tu ani o najnovších teoretických smeroch v tejto oblasti.

Druhá najvýznamnejšia oblasť predchádzajúcich dvadsiatich rokov – vedecký komunizmus a sociológia politiky, prešla výraznou transformáciou. Vedecký komunizmus pochopiteľne zo stránok časopisu zmizol a problematike sociológie politiky sa začali venovať noví autori (v akademickej sociológii a na stránkach časopisu predovšetkým Vladimír Krivý), ktorí sa zamerali predovšetkým na volebné správanie a preferencie spojené so sociokultúrnymi a hodnotovými orientáciami.

Viacerí autori konštatovali nedostatočné zastúpenie teórie, ako i jej malú kvalitu v slovenskej sociológii v 90. rokoch. (Pozri napr. Sopóci 1995; Búzík 1995; Kusá 1997; Sopóci 1997; Búzík 1997) To sa prejavilo i na stránkach časopisu, kde možno 90. roky charakterizovať i ako obdobie empiricizmu: publikovali sa tu štúdie, ktoré sa zameriavali predovšetkým na empirické dáta, menej bolo sociologickej teórie, interpretatívnych schém či typológií. (Búzík 1997) Vysvetlenia tohto stavu sú rôzne. Bohumil Búzík tvrdí, že ide o tradíciu

¹⁴ „Ak slovenská sociológia do roku 1989 chcela triedami riešiť takmer všetko, v 90. rokoch triedy akoby vymizli.“ (Búzík 2005: 13)

rozdelenia práce ešte z čias spoločného československého štátu, kde predovšetkým českí sociológovia riešili teoretické problémy a že táto tradícia sa svojim spôsobom vracia v prípadoch spolupráce so zahraničnými sociológmi, kde je činnosť slovenských sociológov často vymedzená iba prekladom dotazníka a organizovaním zberu dát. Ján Sopóci (Sopóci 1997) ponúka tieto vysvetlenia zanedbávania teórie v slovenskej sociológii: 1. nízka profesionálna úroveň slovenských sociológov, 2. množstvo a kvalita sociologických pracovísk a podmienky, ktoré poskytujú sociológom, 3. kvalita prípravy nových sociológov, 4. úroveň vedeckého života sociologického spoločenstva, 5. kvalita zvládnutia vzťahu medzi teoretickou a politicko-ideologickou orientáciou sociológov. Ďalším vysvetlením zaznávania teórie a vyzdvihovania predovšetkým empirických výskumov a s tým spojených sociotechnických funkcií sociológie je jej historický vývoj¹⁵. Sociológia sa na Slovensku objavila v hlasistickom hnutí a bola predovšetkým prostriedkom na pretvorenie spoločnosti. Neskôr sa tejto tradície držala i marxistická sociológia. V medzivojnovom období to bola sociológia rozvíjaná v skupine DAV-istov, neskôr v súvislosti s jej znovukonštituovaním v 60. rokoch sa poukazovalo predovšetkým na jej možné sociotechnické možnosti. V 70. rokoch rozvíjal svoju sociológiu podnikajúci s výraznými sociotechnickými črtami predovšetkým Ján Pichňa. Paradoxne sa dokonca i protitotalitné tendencie pred rokom 1989 spájali so sociotechnikou – išlo o myšlienku už spomínaného tzv. „participatívneho výskumu“. (Frič – Gál – Dianiška 1988) Je len pochopiteľné, že pri ruptúrach vo vývoji slovenskej sociológie sa pri každom jej znovuzakladaní operovalo jej praktickou užitočnosťou a využiteľnosťou, pri každej radikálnej zmene spoločenských pomerov sa kritizovala doterajšia teória (často stotožňovaná s ideológiou) a vyzdvihovali sa jej sociotechnické funkcie a empirizmus.

Je zaujímavé, že tematizovanie viacerých negatívnych javov sprevádzajúcich transformačné obdobie, ako je napríklad nezamestnanosť, chudoba, kriminalita, drogy, rómske osady, korupcia či anómia, našlo početnejšie zastúpenie v časopise Sociológia až s istým posunom v nasledujúcej dekáde. Slovenská sociológia sa v 90. rokoch 20. storočia zameriavala hlavne na makrosociologické problémy spojené s transformáciou a demokratizáciou, prípadne na tematizáciu nových výkladových schém (občianstvo, občianska spoločnosť) a na skúmanie základného princípu demokracie – slobodných volieb. V porevolučnom nadšení sa presadzovala nutnosť obhajoby demokracie a negatívne spoločenské javy celkom pochopiteľne unikali väčšej pozornosti slovenskej sociologickej komunity¹⁶.

¹⁵ Pre podobnú argumentáciu pozri napríklad Kusá 1997; Klobucký 2006.

¹⁶ Istými výnimkami tu môžu byť napríklad štúdie Zuzany Kusej a Barbary Valentšikovej (Kusá – Valentšiková 1996), Petra Ondrejkooviča (Ondrejkoovič 1997) alebo Antona Michálka. (Michálek 1998)

Štvrtá dekáda (1999 – 2008). Globalizácia a nové témy

V roku 1999 sa výkonným redaktorom pre anglické čísla stal namiesto Zuzany Kusej Andrej Findor. Prvé číslo je venované analýzám výsledkov parlamentných volieb 1998 (Stena – Krivý). Druhé číslo zasa priestorovej sociológii, bola tu publikovaná Gajdošova štúdia o vývoji socio-priestorovej situácie na Slovensku v 20. storočí, ako i rozhovor s Jánom Pašiakom pri príležitosti jeho jubilea. V piatom čísle sa objavil diskusný text Petra Sýkora *Bojí sa sociológia biológie?* (Sýkora 1999), v ktorom propagoval sociobiológiu a zaútočil na súčasnú sociológiu, ktorá podľa neho málo pracuje s biologickým poznaním. Väčšia pozornosť sa začala venovať sociálnej patológii, v piatom čísle boli publikované v rovnomennej rubrike štyri texty.

Prvé číslo v roku 2000 bolo venované problémom globalizácie a národnej či kultúrnej identity. Rozprúdila sa diskusia o texte Petra Sýkora z minulého ročníka, obhajcami sociológie sa stali Tatiana Sedová (č. 1) a Martin Kánovský (č. 5), paradoxne obaja nesociológovia. Ďalšími diskusnými príspevkami, tentoraz na tému recepcie martinského zjazdu z roku 1989 a jeho vedeckého významu, prispeli Ľudovít Turčan, Robert Klobucký a Bohumil Búzik. Juraj Schenk zasa v druhom čísle kritizoval slovenskú sociológiu za ignorovanie teórie samoregulácie, neexistujúci interparadigmálny dialóg a hlavným terčom kritiky boli princípy postmodernej sociológie, ktorú považoval (opierajúc sa o analýzu Raymonda Boudona) za deštruktívnu a dehumanizačnú. Je zaujímavé, že na takýto pomerne ostrý útok neprišla žiadna reakcia. Redakcia pokračovala v sérii rozhovorov s významnými slovenskými sociológmi pri príležitosti ich jubilea v rubrike *Profily a interpretácie*, v tomto ročníku to boli Robert Roško a Dilbar Alijevová (ďalšie rozhovory v tejto rubrike boli už so spomínaným Jánom Pašiakom, Ladislavom Macháčkom, Gejzom Blaasom, Jánom Stenom a Petrom Ondrejковиčom). Šieste, anglické číslo bolo venované osobnosti Alexandra Hirnera. Od štvrtého čísla nahradili na poste výkonného redaktora Valentínu Harmadyovú Monika Čambáliková a Robert Klobucký.

V roku 2001 sa na stránkach časopisu rozprúdila ďalšia diskusia. Predmetom sporu sa stala sociálna politika. S príspevkom Eriky Kvapilovej (Kvapilová 2000), obhajujúcim jej liberálny charakter, polemizovala Terézia Lenczová (Lenczová 2001), ktorá uprednostnila konzervatívny charakter rodinnej politiky, zameranej najmä na podporu tradičnej rodiny. V časopise bola publikovaná i následná reakcia Eriky Kvapilovej (Kvapilová 2001) a v nasledujúcom roku ju v tomto spore podporila i Silvia Porubánová. Okrem sociálnej politiky sú v ročníku i ďalšie monotematické čísla: prvé číslo bolo venované sociológii náboženstva a piate číslo rómskej problematike.

V roku 2002 v prvom čísle Peter Sýkora uzavrel diskusiu o sociobiológii pomerne tvrdým spôsobom (názov článku namierený na jeho oponenta znel *Diletantstvo povýšené na vedeckú metódu*). Problematike občianstva a ob-

čianskej spoločnosti bolo venované piate číslo aj s výberovou bibliografiou k tejto téme, etnicite a identite zasa šieste číslo.

V roku 2003 obsahuje číslo jeden inšpiratívnu metodologickú štúdiu Zuzany Kusej Rashomon v skúmaní prípadov (Kusá 2003) a číslo päť bolo venované problematike bezpečnosti a ozbrojeným silám.

Časopis Sociológia sa v roku 2004 dostal aj na internet a koncom tohto roku redakcia podpísala zmluvu s Central and Eastern European Online Library (CEEOL), čo je online archív, ktorý umožňuje bezplatný prístup k abstraktom a platený prístup k celým článkom časopisu. CEEOL je tiež registrovaný vo vedeckých katalógových databázach (napr. EBSCO), ktoré umožňujú ľahšie vyhľadávanie podľa rozličných kritérií. V tomto ročníku bolo tretie číslo venované problematike mládeže, občianstva a európskej identite. Juraj Schenk (Schenk 2004) publikoval v čísle dva štúdiu, ktorá sa zaoberala meraním anómie na Slovensku a konštatoval pomerne vysoký stupeň anómie slovenskej spoločnosti.

V roku 2005 vystriedala na poste šéfredaktora Ladislava Macháčka Monika Čambáliková a pod jej vedením sa postupne formát časopisu ustálil v dvoch rubrikách: štúdie a recenzie. Prvé číslo v tomto roku bolo venované sociológii práva.

V ročníku 2006 sa okrem tradičných tém (rodina, národ, sociálna politika a chudoba) objavujú i menej tradičné témy: kriminalita žien, drogová politika či problematika au pair. V roku 2007 sa v Sociológii nachádzajú zasa štúdie venované problematike rodovej rovnosti či korupcie, tematizovaná je tiež chudoba a sociálne vylúčenie a v minulom ročníku (rok 2008) môžeme nájsť texty venované násiliu, migrácii, fenoménu singles či dokonca zjaveniu sa Panny Márie na ukrajinsko-slovenskom pohraničí.

Najfrekventovanejšími témami štúdií v období rokov 1999 – 2008 boli sociológia politiky a sociológia národa (po 19 štúdií). Nasledovali občianska spoločnosť, občianstvo a demokracia (16), sociológia sídiel (11), sociálna politika, chudoba a nezamestnanosť (11), sociológia rodiny (9), história slovenskej sociológie (8), transformácia a modernizácia spoločnosti (7) a migrácia (6).

Z tohto prehľadu je zrejmé, že po najfrekventovanejších témach, ako boli sociológia politiky (najvýznamnejší autori Vladimír Krivý (pozri napr. Krivý 1999) a Ludmila Malíková (pozri napr. Malíková 2000)) a sociológia národa, ktorej renesancia bola spojená s popularitou konceptu skupinovej identity a zaujímavé práce z tejto oblasti publikoval okrem iných Andrej Findor (pozri napr. Findor 2006), sa najvýznamnejšou novou témou stala problematika sociálnej politiky a s ňou spojená chudoba, nezamestnanosť a sociálne vylúčenie. Týmto témam sa venovala tak nastupujúca generácia sociológov (Roman Džambazovič, Daniel Gerbery, Katarína Strapcová, (pozri napr.

Džambazovič 2007; Gerbery 2007; Strapcová 2005), ako i držiteľky kontinuity Zuzana Kusá (pozri napr. Kusá 2008) či Monika Čambáliková (pozri napr. Čambáliková 2003). Ďalším negatívnym spoločenským javom – kriminalitou – sa zaoberala predovšetkým Gabriela Lubelcová. (Pozri napr.: Lubelcová 2005) Zaujímavou novou témou sa stala problematika migrácie, o ktorej písal napríklad Miloslav Bahna (problematika au pair, (pozri napr. Bahna 2005)). Kvantitatívny nárast zaznamenali štúdie venované histórii slovenskej sociológie, ktorej sa venovali predovšetkým Ľudovít Turčan a Eva Laiferová (pozri napr. Turčan 2000; Laiferová 2001). Z významnejších autorov štvrtej dekády treba spomenúť i Magdalenu Piscovú (rodová rovnosť, demografia (pozri napr. Piscová 2003)), Ladislava Macháčka (mládež, identita (pozri napr. Macháček 2002)) a Petra Ondrejkooviča (rôzne témy: metodológia, teória, sociálna patológia (pozri napr. Ondrejkoovič 2008)).

Významnou zmenou v časopise bolo jeho zaradenie do internetovej knižnice CEEOL, ktorá najmä jeho anglické čísla sprístupnila svetovej sociologickej obci. Čítanosť časopisu na internete (najmä jeho anglických čísel) neustále narastá a výsledkom tejto popularity sú i noví zahraniční autori, ktorí sa sami uchádzajú o publikovanie v *Slovak Sociological Review* (na rozdiel od 90. rokov, keď museli byť väčšinou oslovení redakciou). Časopis sa však globalizuje nielen autorsky, ale i tematicky, len v posledných dvoch ročníkoch sa tu objavili napríklad témy ako britské angažovanie sa na bulharskom trhu nehnuteľností, Island a Európska únia, Srbi a etnickí Maďari vo Vojvodine či africkí imigranti v Almérii (Španielsko).

Napriek tejto narastajúcej medzinárodnej popularite má časopis z medzinárodného hľadiska relatívne nízky impact factor (v rokoch 2003 – 2007 interval 0,1 – 0,2), ktorý je však porovnateľný napríklad s úrovňou českého *Sociologického časopisu*.

Časopis sa internacionalizuje nielen vďaka svojej prítomnosti na internete, ale i samotnej internacionalizácii slovenskej sociológie. Vďaka vstupu do Európskej únie získali slovenskí sociológovia ľahšiu možnosť aktívne participovať na rôznych veľkých medzinárodných výskumoch, čo v rozličnej miere i využili. Kým v predchádzajúcej dekáde bolo iba minimum štúdií v spoluautorstve slovenských a zahraničných autorov, v súčasnosti to už nie je výnimkou.

Nárast významu časopisu sa prejavuje i v rámci Slovenska, indikátorom je narastajúci počet štúdií z iných spoločenskovedných disciplín. Sociológia ťaží zo svojej scientometrickej exkluzivity (je evidovaná v *Current Contents*), a tak sa v ňom snažia publikovať i autori z príbuzných vedných odborov, ktoré takéto časopis nemajú (napr. politológia, demografia, sociálna geografia). Pretrvávajúcim problémom je však nízka kvalita štúdií doručených do redakcie. Redakcia v uplynulom období často len s problémami naplňala slovenské čísla

časopisu kvalitnými textami. Internetizácia a globalizácia časopisu mala nezamýšľaný dôsledok v tom, že i slovenskí autori často uprednostňujú publikovanie svojho textu v anglických číslach.

I napriek tomu, že autorsky i tematicky sa časopis v poslednej dekáde čoraz viac heterogenizuje, je možné nájsť preda len jeho niektoré charakteristiky. Predovšetkým je to obrátenie sa k skúmaniu sociálnych problémov a k sociálnej patológii. Po predovšetkým vizionárskych 90. rokoch s veľkými témami občianstva, demokracie a transformácie sa viac uplatňuje kritická funkcia sociológie. Zatiaľ čo v predchádzajúcom období bola kritika orientovaná predovšetkým na politickú oblasť a charakterizovať by sa dala zápasom za demokratizáciu, do 21. storočia Sociológia vstúpila i zvýšenou citlivosťou k marginalizovaným skupinám či sociálnym patológiám rôzneho druhu.

Mohlo by sa zdať, že ďalšou charakteristikou je väčšia ochota vedecky diskutovať, treba ale poznamenať, že boom diskusií sa v časopise vyčerpal tesne po prelome tisícročí a v posledných ročníkoch sa takmer vôbec nediskutovalo. Problém malého počtu diskusií na stránkach časopisu súvisí s všeobecnejšími podmienkami malej sociológie. Zuzana Kusá (Kusá 1996) a Bohumil Búzik (Búzik 1995) poukázali na to, že na Slovensku veľmi často rieši určitý vedecký problém iba jeden človek, v lepšom prípade jeden výskumný tím, ktorý o ňom nemá s kým diskutovať. To sa potom prejavuje i na nízkej komunikácii slovenských sociológov medzi sebou. Na ďalšiu možnú príčinu malého počtu diskusií v slovenskej sociológii upozornila tiež Z. Kusá (Kusá 1997), ktorá vo forme hypotézy vyslovila myšlienku, že: „...imperatív solidarity v rámci neformálnych sietí slovenských sociológov znižuje našu schopnosť kritickej sebareflexie sociologickej produkcie a je aj prekážkou rozvoja sociologickej teórie“ (s. 156)

Záver

S problematikou malej sociológie súvisia i ďalšie perspektívne výzvy časopisu Sociológia. Ide predovšetkým o to, nakoľko sa časopis bude držať svojho národného rozmeru a slovenčiny, prípadne či sa bude ešte viac internacionalizovať a rozšíri svoje anglické čísla. V súčasnosti je však Sociológia koncipovaná ako predovšetkým národný sociologický časopis, ktorý má ambície pokrývať čo najširšie oblasti sociologického myslenia a výskumu. Nebráni sa publikovaniu štúdií zameraných na iné spoločnosti, ale jeho prioritným objektom záujmu je slovenská spoločnosť. Má ambície stať sa priestorom pre odbornú diskusiu o aktuálnych spoločenských problémoch slovenskej spoločnosti (čo sa však niekedy darí viac a niekedy menej) a i preto má väčší rozsah slovenskej časti časopisu, ako i jeho publikovanie v papierovej podobe (ktorá je vďaka dotáciám SAV paradoxne lacnejšia ako internetová) svoje opodstatnenie.

Časopis sa za uplynulých štyridsať rokov vyvíjal svojou štruktúrou, personálnym obsadením, ale i tematicky. Úvodné čísla boli ovplyvnené sociologickou konjunkťou v 60. rokoch. Texty komunikovali so svetovou sociológiou, bolo tu relatívne málo ideológie. V rámci normalizácie sa do popredia dostali, naopak, ideologické texty vedeckého komunizmu. Často tematizovanými oblasťami boli i sociálna a triedna stratifikácia a sociológia poľnohospodárstva. Tretia dekáda priniesla významné spoločenské zmeny spojené s demokratizáciou a na stránkach časopisu sa objavovali nové témy ako občianstvo, transformácia a modernizácia. Štvrtá dekáda sa dá charakterizovať heterogenitou tém a väčším zameraním sa na negatívne spoločenské javy.

Diskontinuity a ruptúry v časopise, ktoré neboli zapríčinené vnútrovedným vývojom, ale vonkajšími podmienkami – predovšetkým politickou mocou, však možno zasadiť i do širšieho kontextu celých dejín slovenskej sociológie. Ich najvýznamnejšou konštantou bol totiž tiež práve veľký vplyv mimovedných (najmä mocenských) faktorov na jej vývoj. Slovenská sociológia bola podstatnú časť 20. storočia pod priamym vplyvom či dokonca dozorom politickej moci. (Klobucký 2006)¹⁷

Okrem diskontinuití však treba upozorniť i na isté tematické, ale i personálne kontinuity, ktoré časopis Sociológia charakterizujú. Ide predovšetkým o pomerne frekventovanú problematiku sociológie sídiel, ktorá v časopise pretrvala od jeho úvodných ročníkov až do súčasnosti (tu je personifikáciou tejto kontinuity predovšetkým Ján Pašiak), oblasť sociológie vidieka a poľnohospodárstva (Gejza Blaas), sledovanie vývinu svetových sociologických trendov a teórií (Dilbar Alijevová) či sociológia mládeže (Ladislav Macháček).

Istú kontinuitu možno sledovať i v charakteristikách štúdií, ktorých vedecký význam pretrval. Sú to predovšetkým také texty, v ktorých sa prepojila autorská originalita s rozhl'adenosťou v svetovej sociológii (tu môžu byť príkladom už spomínané prehľadové texty zaoberajúce sa vývinom sociologických teórií vo svete). Dôležitou vlastnosťou nadčasového textu je obvykle i jeho schopnosť otvoriť novú tému, či doteraz štandardne opisovaný stav konceptualizovať iným spôsobom.

Za štyridsať rokov existencie bolo publikovaných takmer 240 čísel časopisu Sociológia s takmer 700 štúdiami. Časopis za toto obdobie viedli šiesti šéfredaktori: A. Sirácky, J. Hrabina, V. Bauch, J. Pašiak, L. Macháček

¹⁷ Vplyv mimovedných faktorov na slovenskú sociológiu sa dá naznačiť v tézach i chronologicky: vplyv násilnej maďarizácie na slovenskú spoločnosť pred rokom 1918 a reakcia v podobe hlasistického hnutia rozvíjajúceho sociológiu, vplyv Antona Štefánka ako politika, ktorý sa po roku 1918 zasadil o pôsobenie českých sociológov na Univerzite Komenského v Bratislave a tým i za inštitucionalizáciu sociológie na Slovensku, vplyv vojnového slovenského štátu, ktorý eliminoval marxistickú paradigmu v sociológii a presadzoval skôr náboženskú paradigmu, likvidácia sociológie stalinistickým režimom po r. 1948, jej obnovenie podľa vzoru Sovietskeho zväzu v 60. rokoch i už spomínaný vplyv normalizácie, vďaka ktorej sa sociológia nemohla rozvíjať autonómne.

a M. Čambáliková¹⁸ a mal troch vydavateľov. Do jeho ďalšej existencie mu treba zaželať nielen kvantitu, ale i kvalitu textov, šéfredaktorov a vydavateľov.

Robert Klobucký (1971) je odborným pracovníkom Sociologického ústavu SAV. Od roku 2000 je výkonným redaktorom časopisu Sociológia. Venuje sa problematike histórie slovenskej sociológie, drogovej politiky a sociológii poznania.

LITERATÚRA

- ALAN, J., 1977: Sociologická interpretace věku. In: Sociológia, roč. 9, č. 1.
- ALIJEVOVÁ, D., 1976: Etnometodologická koncepcia v súčasnej americkej sociológii. In: Sociológia, roč. 8, č. 4.
- ALIJEVOVÁ, D., 1981: „Sociológia sociológie“ ako kritika západnej sociológie. In: Sociológia, roč. 13, č. 4.
- ALIJEVOVÁ, D., 1982: Fenomenológia v sociológii. In: Sociológia, roč. 14, č. 4.
- ALIJEVOVÁ, D., 1985: Podoby interakcionistickej sociológie. In: Sociológia, roč. 17, č. 4.
- ALIJEVOVÁ, D., 1986: „Marxizácia“ americkej buržoáznej sociológie sedemdesiatych a začiatku osemdesiatych rokov. In: Sociológia, roč. 18, č. 5.
- ALIJEVOVÁ, D., 1991: Súčasný vývojové trendy v západnej sociológii. In: Sociológia, roč. 23, č. 4.
- ALIJEVOVÁ, D., 1994: Zbežvznamňovanie ľudského života ako generačný problém. In: Sociológia, roč. 26, č. 3.
- BAHNA, M., 2005: Latentná ekonomika kultúrnej výmeny au pair. In: Sociológia – Slovak Sociological Review, roč. 37, č. 5.
- BAUCH, V., 1974: Vznik JRD a formovanie triedy družstevných roľníkov. In: Sociológia, roč. 6, č. 1.
- BLAAS, G., 1974: K problematike pracovnej socializácie poľnohospodárskej mládeže. In: Sociológia, roč. 6, č. 2.
- BUNČÁK, J. – HARMADYOVÁ, V., 1993: Transformácia sociálnej štruktúry. In: Sociológia, roč. 25, č. 4-5.
- BÚTOROVÁ Z. – DIANIŠKA, I., 1988: Samoregulácia vedeckého spoločenstva. In: Sociológia, roč. 20, č. 2.
- BÚŽIK, B., 1995: Teoretický pluralizmus alebo eklecticismus? In: Sociológia, roč. 27, č. 2.
- BÚŽIK, B., 1997: Od kritiky teórie k empiricizmu. In: Turčan, E., Laiferová, E. (eds.): O kontinuitu a modernu. Predpoklady, možnosti a realita rozvoja sociológie na Slovensku. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- BÚŽIK, B., 2005: Od triednej spoločnosti k postkomunizmu. Užitočnosť veľkých rozprávání. In: Vývoj slovenskej spoločnosti v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia – trendy, problémy, perspektívy. Zborník referátov z výročnej konferencie SSS pri SAV, Bratislava.

¹⁸ Najdlhšie pôsobiacim členom redakcie bol Ladislav Macháček, ktorý bol výkonným redaktorom od roku 1972 do roku 1995, keď sa stal šéfredaktorom a pôsobil na tomto poste až do roku 2005. V redakcii časopisu strávil celkovo 33 rokov, nastúpil do neho v rámci normalizačných čistiek, vo funkcii výkonného redaktora prežil i zmenu režimu v roku 1989 a časopis nakoniec doviedol na mieste šéfredaktora až do 21. storočia. Mal teda svoj podiel na normalizačnej zideologizovanej mizérii časopisu, ako i na jeho demokratizácii i otvorení sa svetu po roku 1989.

- BÚŽIK, B., 2007: Zmysel konfrontácie. Je výskum sociálnej stratifikácie Slovenska svetový alebo slovenský? In: Slovensko v nových kontextoch – výzva pre sociologickú vedu: zborník referátov z výročnej vedeckej konferencie SSS pri SAV.
- BÚŽIK, B. – LAIFEROVÁ, E., 2003: In Search of Its Own Identity: A Decade of Slovak Sociology. In: Keen, F. M., Mucha, J. L., (eds.): Sociology in Central and Eastern Europe. Transformation at the Dawn of New Millenium. Praeger, London.
- CIRBES, V., 1984: Miesto a úlohy sociologických časopisov v súčasnom ideologickom zápase. In: Sociológia, roč. 16, č. 5.
- ČAMBÁLIKOVÁ, M., 1998: Slovenskí sociálni partneri v transformačných a integračných procesoch. In: Sociológia, roč. 30, č. 6.
- ČAMBÁLIKOVÁ, M., 2003: Začlenenie a vylúčenie v období globalizácie a integrácie. In: Sociológia, roč. 35, č. 4.
- DIANIŠKA, I., 1989: „Konsolidovaná sociológia“ – malá ale naša. (Nad výsledkami jednej citačnej analýzy). Nепublikovaný rukopis, október 1989.
- DŽAMBAZOVIČ, R., 2007: Priestorové aspekty chudoby a sociálneho vylúčenia. In: Sociológia, roč. 39, č. 5.
- FALŤAN, Ľ., 1975: Vplyv lokalizácie priemyslu na formovanie sídelnej siete Slovenska v období budovania socializmu. In: Sociológia, roč. 7, č. 2.
- FALŤAN, Ľ. – GAJDOŠ, P. – PAŠIAK, J., 1995: Marginálne územia na Slovensku – história a súčasnosť. In: Sociológia, roč. 27, č. 1-2.
- FEGLOVÁ, V., et al., 1995: Conceptualization of Poverty in Slovakia: Discussions on Metodological Issues and Measurement. In: The Social History of Poverty in Central Europe. Max Weber Foundation, Budapest.
- FINDOR, A., 2006: Limity a možnosti skúmania “národov”: od reálnych skupín ku kategóriám praxe. In: Sociológia, roč. 38, č. 4..
- FRÍČ, P. – GÁL, F. – DIANIŠKA, I., 1988: Profesiová orientácia sociológa vo svetle spoločenských očakávaní. In: Sociológia, roč. 20, č. 1.
- GAJDOŠ, P., 1995: Transformačný proces a rozvojové problémy sídiel a regiónov na Slovensku. In: Sociológia, roč. 27, č. 4.
- GÁL, F. – FRÍČ, P., 1987: Konceptuálne východiská prognózovania národnej vedy. In: Sociológia, roč. 19, č. 1.
- GERBERY, D., 2007: Princíp aktivácie v sociálnej politike a jeho vzťah k zmierňovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia. In: Sociológia, roč. 39, č. 5.
- HIRNER, A., 1970: K systemologickej orientácii v sociológii. In: Sociológia, roč. 2, č. 2.
- HIRNER, A. – KRIVÝ, V. – SCHENK, J., 1974: Možnosti optimalizácie sociálnej kontroly v socialistickom výrobnom podniku. In: Sociológia, roč. 6, č. 4.
- HIRNER, A., 1975: K problematike identifikácie sociálnych javov. In: Sociológia, roč. 7, č. 3.
- HRABINA, J., 1973: Február a aktuálne úlohy v skúmaní našej socialistickej spoločnosti. In: Sociológia, roč. 5, č. 1.
- ILLNER, M., 1978: Současné tendence ve výzkumu a využití sociálních ukazatelů v Československu. In: Sociológia, roč. 10, č. 6.
- JANČOVIČOVÁ, J., 1973: Zvyšovanie účasti žien na riadení spoločnosti. In: Sociológia, roč. 5, č. 3.
- KLOBUCKÝ, R., 2006: Hlasistické hnutie – národ a sociológia. Začiatky sociologického myslenia na Slovensku. SÚ SAV, Bratislava.
- KRIVÝ, V., 1984: Hodnotenie a činnosť. In: Sociológia, roč. 16, č. 4.
- KRIVÝ, V., 1988: Sociotechnika: možnosti a hranice. In: Sociológia, roč., 20, č. 4.

- KRIVÝ, V., 1989: Efekty kravy a žaby v zauzleniach spoločenskej dynamiky. In: Sociológia, roč. 21, č. 3.
- KRIVÝ, V., 1996: Kryštalizácia základných politických zoskupení vo vzťahu k štiepeniam slovenskej spoločnosti. In: Sociológia, roč. 28, č. 2.
- KRIVÝ, V., 1999: Územné celky a skupiny obcí v parlamentných voľbách 1998. In: Sociológia, roč. 31, č. 1.
- KUSÁ, Z., 1996: Komunikácia na stránkach časopisu Sociológia. In: Problémové polia slovenskej sociológie. SSS pri SAV a SÚ SAV, Bratislava.
- KUSÁ, Z., 1997: Nechcená kontinuita? In: Turčan, L., Laiferová, E. (eds.): O kontinuitu a modernu. Predpoklady, možnosti a realita rozvoja sociológie na Slovensku. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- KUSÁ, Z. – VALENTŠÍKOVÁ, B., 1996: Sociálna identita dlhodobo nezamestnaných. In: Sociológia, roč. 28, č. 6.
- KUSÁ, Z. – BŮZIK, B. – TURČAN, L. – KLOBUCKÝ, R., 2002: Sociology – Slovakia. In: Kaase, M., Sparschuh, V. (eds.): Three Social Science Disciplines in Central and Eastern Europe. Handbook on Economics, Political Science and Sociology (1989 – 2001). Social Science Information Centre (IZ) / Collegium Budapest.
- KUSÁ, Z., 2003: Rashomon v skúmaní prípadov. In: Sociológia, roč. 35, č. 1.
- KUSÁ, Z., 2008: Diskurz a zmeny sociálneho štátu. In: Sociológia, roč. 40, č. 1.
- KVAPILOVÁ, E., 2000: Rôznorodosť rodinných foriem – výzva pre sociálnu politiku. In: Sociológia, roč. 32, č. 5.
- KVAPILOVÁ, E., 2001: K charakteru koncepcie rodinnej politiky na Slovensku. In: Sociológia, roč. 33, č. 4.
- LAIFEROVÁ, E., 2001: Nacionalizmus optikou slovenskej kresťanskej sociológie do r.1948. Sociológia, roč. 33, č.1.
- LENCZOVÁ, T., 2001: K charakteru koncepcie rodinnej politiky na Slovensku. In: Sociológia, roč. 33, č. 4.
- LUBELCOVÁ, G., 2005: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality. (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti). In: Sociológia, roč. 37, č. 1.
- MACHÁČEK, L., 1974: Spoločenská aktivita pracujúcej mládeže. In: Sociológia, roč. 6, č. 2.
- MACHÁČEK, L., 1998: Občiansky potenciál nezamestnanej mládeže a mladých podnikateľov vo východnej a strednej Európe. In: Sociológia, roč. 30, č. 3.
- MACHÁČEK, L., 2002: Občiansky potenciál a formovanie mládežníckej politiky na Slovensku. In: Sociológia, roč. 34, č. 1.
- MALÍKOVÁ, E., 2000: Public Administration Reform in Slovakia with Special Reference to Local Government. In: Slovak Sociological Review, roč. 32, č. 3.
- MICHÁLEK, A., 1998: Sociologicko-geografické reflexie o urbánnej kriminalite (stav zločinnosti v mestách SR). In: Sociológia, roč. 30, č. 4.
- MOŽNÝ, I., 1984: Muž v rodině a v práci. In: Sociológia, roč. 16, č. 5.
- OLLÍK, T., 1970: Sociológia a spoločenský vývin na Slovensku v rokoch 1945 – 1949. In: Sociológia, roč. 2, č. 2.
- ONDREJKOVIČ, P., 1997: Negatívne stránky individualizácie mládeže. In: Sociológia, roč. 29, č. 4.
- ONDREJKOVIČ, P., 2008: Násilie – spoločensky nežiaduci jav. In: Sociológia, roč. 40, č. 5.
- PAŠIAK, J., 1969: Sociológia na Slovensku v rokoch 1957 – 1967. In: Sociológia, roč. 1, č. 1.

- PAŠIAK, J., 1976: Socialistická urbanizácia Slovenska. In: Sociológia, roč. 8, č. 2.
- PAŠIAK, J., 1990: Sociológia sídiel – Konceptuálny model. In: Sociológia, roč. 22, č. 1.
- PAŠIAK, J. – MACHÁČEK, L., 1998: Sociológia na Slovensku: predpoklad alebo skutočnosť. In: Sociológia roč. 30, č. 1.
- PETRUSEK, M., 1980: C. W. Mills jako kritik „human relations“. In: Sociológia roč. 12, č. 3.
- PICHŇA, J., 1970: Spoločenský systém trhu pracovných síl. In: Sociológia, roč. 2, č. 2.
- PISCOVÁ, M., 2003: Gender in Science – Women in Science in Slovakia. In: Sociológia – Slovak Sociological Review, roč. 35, č. 6.
- PLEVA, J. – DZUGAS, J., 1971: K problematike vzniku československej politickej krízy v rokoch 1968 – 1969. In: Sociológia, roč. 3, č. 1.
- PODOLÁKOVÁ, K., 1970: K sociálnej podmienenosti životného štýlu. Sociológia, roč. 2, č. 4.
- RITOMSKÝ, A. – BUNČÁK, J., 1972: Miesto agregátových údajov v spoločnosti. In: Sociológia, roč. 4, č. 4.
- ROŠKO, R., 1972: K otázke triednej genézy našej inteligencie. In: Sociológia, roč. 4, č. 3.
- ROŠKO, R., 1986: K teórii zblížovania robotníckej triedy a inteligencie. In: Sociológia, roč. 18, č. 2.
- ROŠKO, R., 1993: Pripravenosť občanov Slovenska na demokraciu. In: Sociológia, roč. 25, č. 1-2.
- SCHENK, J., 1981: Kauzálne modelovanie a jeho základné etapy. In: Sociológia, roč. 13, č. 4.
- SCHENK, J., 1985: Metodologický pozitivizmus v americkej sociológii. In: Sociológia, roč. 14, č. 4.
- SCHENK, J., 1986: Semikvantitatívna sociológia: synergetické modelovanie sociálnej dynamiky. In: Sociológia, roč. 18, č. 5.
- SCHENK, J., 2004: Anómia na Slovensku: pokus o meranie. In: Sociológia, roč. 36, č. 2.
- SIRÁCKY, A., 1969a: Naš program. In: Sociológia, roč. 1, č. 1.
- SIRÁCKY, A., 1969b: K teoretickým otázkam analýzy socialistickej spoločnosti. In: Sociológia, roč. 1, č. 4.
- SIRÁCKY, A., 1970: Lenin a revolučná teória spoločnosti. In: Sociológia, roč. 2, č. 1.
- SIRÁCKY, A., 1978: Desať rokov časopisu Sociológia. In: Sociológia, roč. 10, č. 6.
- SÝKORA, P., 1999: Bojí sa sociológia biológie? In: Sociológia, roč. 31, č. 4.
- SOPÓCI, J., 1995: Hľadanie teórie v slovenskej sociológii. In: Sociológia v meniacej sa spoločnosti. Katedra sociológie FF UK, Bratislava.
- SOPÓCI, J., 1997: Problémy teoretickej diferenciacie v slovenskej sociológii. In: Turčan, E., Laiferová, E. (eds.): O kontinuitu a modernu. Predpoklady, možnosti a realita rozvoja sociológie na Slovensku. Sociologický ústav SAV, Bratislava.
- SOPÓCI, J., 1998: Dve teórie sociálnych tried a stratifikácie. In: Sociológia, roč. 30, č. 5.
- STENA, J., 1983: Mechanizmus procesov spoločenskej kontroly. In: Sociológia, roč. 15, č. 5.
- STENA, J., 1991: Utváranie občianskej spoločnosti ako rozvojový problém súčasného Slovenska. In: Sociológia, roč. 23, č. 1-2.
- STENA, J., 1994: Fenomén „reziduálnej skupiny“ v slovenskej politike. In: Sociológia, roč. 26, č. 4.
- STRAPCOVÁ, K., 2005: Percepcia nerovností a príčin chudoby na Slovensku. In: Sociológia, roč. 37, č. 5.

- SZOMOLÁNYI, S., 1982: Súčasn \acute{e} modifikácie štruktúrneho funkcionalizmu. In: Sociológia, roč. 14, č. 4.
- SZOMOLÁNYI, S., 1986: O teoretickom pluralizme v súčasnej nemarxistickej sociológii. In: Sociológia, roč. 18, č. 5.
- SZOMOLÁNYI, S., 1988: Pokus o sebareflexiu slovenskej sociológie ako jej problémové a participatívne skúmanie. In: Sociológia, roč. 20, č. 3.
- SZOMOLÁNYI, S., 1989: „Malé veličiny“ a ich význam pre spoločenskú dynamiku. In: Sociológia, roč. 21, č. 3.
- SZOMOLÁNYI, S., 1990: História zrodu a formovania sociologického pracoviska SAV. In: Sociológia, roč. 22, č. 3.
- TAŠKÝ, F., 1974: Robotnícka trieda ako konkrétny objekt sociologického výskumu. In: Sociológia, roč. 6, č. 3.
- TURČAN, L., 2000: The Circumstances of the Development of Sociology in Central European Countries – Slovak Sociology in the 20th Century. In: Slovak Sociological Review 32, vol. 6.
- TURČAN, L. – LAIFEROVÁ, E., 2002: Štyri paradigmy slovenskej sociológie po februári 1948. Sociológia, roč. 34, č. 2.
- ZEMKO, J., 1976: Urbanizačný proces a administratívno-územné členenie SSR. In: Sociológia, roč. 8, č. 2.
- ZVARA, J., 1976: Niektoré skúsenosti z riešenia národnostnej otázky v ČSSR. In: Sociológia, roč. 8, č. 3.
- ZVARA, J., 1986: Úlohy spoločenských vied vo svetle záverov XXVII. zjazdu KSSZ, XVII. zjazdu KSČ a zjazdu KSS. In: Sociológia, roč. 18, č. 4.